

UNIVERZITA
JANA AMOSE KOMENSKÉHO

Magisterské/kombinované studium
2010-2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Kamila Tišáková

Výchova v rodině, znaky a funkce současné rodiny

Praha 2011

Vedoucí diplomové práce: Paed Dr. Jarmila Klugerová, Ph.D.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master/Combined Studies
2010-2012

DIPLOMA THESIS

Bc. Kamila Tišáková

**Education in the family, characteristics and functions
of the current family**

Prague 2011

The diploma work supervisor: Paed Dr. Jarmila Klugerová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předkládaná diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

Postoloprty, 10. 1. 2012

Bc. Kamila Tišáková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Paed Dr. Jarmile Klugerové, Ph.D. za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Anotace

Diplomová práce se zabývá výchovou dětí v rodinném prostředí. Podrobně popisuje funkci a vlivy rodinného prostředí na samotný vývoj jedince. Poodhaluje dějinný vývoj rodiny od doby pravěké po současnost. Odkrývá, kterak se kulturní prostředí spolupodílí a přímo ovlivňuje samotnou výchovu v rodině. Přináší pohledy na negativní vlivy, které ovlivňují výchovné působení rodiny.

Poznatky z teoretické části jsou dále využity v praktické části k realizaci průzkumu. Tento se uskuteční za pomoci dotazníku, který poodhalí, jakým způsobem se rodiče věnují svým dětem ve svém volném čase a jak jsou rodiče pracovní vytížení. Z průzkumu vyplývá, že se rodiče snaží věnovat výchově svých dětí dostatek času, ale také fakt, že jsou rodiče v produktivním věku poměrně více zaměstnáni.

Závěrem shrnujeme výsledky teoretické části práce a výsledky průzkumu.

Klíčové pojmy

Funkce rodiny, identita, komunikace, kulturní vlivy, péče, prevence, rodina, výchova, vývoj, znaky rodiny.

Anotace

This thesis is concerned with raising children in a family environment. Describes the function and effects of family environment on the development of the individual itself. Reveals historical development of the family since the prehistoric to the present. Reveals how the cultural environment and directly affects the education in the family itself. It provides views of the negative influences that affect the educational impact of the family.

Findings from the theoretical part are further exploited in the practical implementation of the survey. This will take place with the help of a questionnaire, which reveal how the parents give their children in their free time and how parents are busy working. The survey shows that parents are trying to take custody of their children enough time, but also the fact that the parents of working age employed proportionally more.

Finally, we summarize the results of theoretical work and the results of the survey.

Klíčové pojmy

Functions of the family, identity, communication, cultural influences, care, prevention, family, education, development, features families.

OBSAH

ÚVOD	9
TEORETICKÁ ČÁST	
1. Znaky současné rodiny	13
1.1 Zralost partnerů a intimní život	15
1.2 Trvalost vztahu	16
1.3 Rodina ovlivněna celospolečenskými změnami	17
1.4 Výchova v současné rodině	19
2. Specifikace a popis funkce rodiny	20
2.1 Reprodukční funkce	21
2.2 Materiální funkce	23
2.3 Výchovná funkce	24
2.4 Emocionální funkce	26
2.5 Dysfunkční rodina	28
2.6 Funkční rodina	32
3. Vývoj rodiny od pravěku přes středověk po současnou rodinu	34
3.1 Středověká rodina	39
3.2 Novověká rodina	41
3.3 Dějiny výchovy v české rodině	45
4. Kulturní vlivy formující rodinu	47
5. Vlivy ovlivňující výchovnou funkci rodiny	50
5.1 Volba partnera	51
5.2 Rodina a sociální okolí	52
5.3 Biologická podmíněnost partnerského chování	53

5.4 Partnerská komunikace a komunikace mezi rodiči a dětmi	54
5.5 Nemoc v rodině	56
5.6 Vlivy předškolní, školní a kulturní výchovy	57
PRAKTICKÁ ČÁST	
6. Cíl průzkumu	60
6.1 Pracovní hypotézy	62
6.2 Použité metody	63
6.3 Průzkumný soubor	64
6.4 Analýza dat	65
6.5 Interpretace výsledků	76
6.6 Dílčí závěry	79
ZÁVĚR	80
SEZNAM LITERATURY	84
SEZNAM GRAFŮ A TABULEK	88
SEZNAM PŘÍLOH	89

ÚVOD

V naší diplomové práci se zaměříme na výchovu v rodině, na výčet znaků současné rodiny a v neposlední řadě také popisujeme funkci rodiny. Důvody, které nás přivedly k výchově v rodině jsou velmi jednoduché. Uvítali jsme tuto práci jako možnost přinést ucelený pohled na problematiku výchovy dětí v rodinném prostředí, na které stále více působí měnící se kulturní, ale také sociální prostředí.

Následkem probíhajících celospolečenských změn, jež se odehrály v posledních dvaceti dvou letech, jsme svědky celé řady změn a střídání nebo chcete-li hledání toho jakéhosi univerzálního výchovného klíče, který nám zaručí výchovné výsledky, které bezesporu vypadají naprosto odlišně a samozřejmě také požadavek na výsledek výchovy je naprosto vzdálený tomu jakým mohl být v dobách předrevolučních tedy před listopadem 1989.

Dnes jsme svědky pronikání celé řady kultur do té naší, která byla více či méně těmto vlivům straněna všudypřítomnou železnou oponou. Nové kulturní zájmy by měly vést k výchově tolerantních a ohleduplných mladých lidí, protože v nastalé multikulturní společnosti již není místo na radikální myšlenky, které by v konečném důsledku mohly zapříčiňovat nevraživost, utiskování, vyčleňování atp.

Změnou pohledu z východu na západ se k nám dostávají svobodné systémy, mezi nimiž jsou samozřejmě také velice proliberální snahy o výchovu. Děti již nejsou ty, kteří poslouchají dospělé, nýbrž dospělí se v mnoha případech doslova stávají rukojmími představ svých dětí. Ve výchovné rodinné praxi by se tedy mělo především hledat jakési pojítka a rozumný středobod, který by obsahoval mravní zásady a hodnoty stávající společnosti, prostřednictvím nichž by se utvářely výchovné programy, které by pružně reagovaly na výchovné požadavky té či oné společnosti v té či oné době. Cílem by pak měl být emočně vyvrážený jedinec vychovaný k ohleduplnosti, mravní odpovědnosti, který bude umět rozpoznávat zlo či dobro a který bude odpovědně přistupovat a ctít svobodu a ideály s ní spojené.

Cílem naší práce je předložit ucelený pohled na vývoj rodinného prostředí v dějinném kontextu, ale také poodkrýt jisté souvislosti, které by mohly sloužit jako důvěryhodné prameny pro ty, kteří by měli zájem dozvědět se něco více o současném stavu rodinné výchovy. Popíšeme některé významné vlivy, které se spolupodílí na úspěšném výchovném působení rodiny. Rozebereme vlivy, které spolupůsobí na výchovnou praxi.

Tato práce je také výzvou a příležitostí pro nás samotné. Přistupujeme k ní jako k možnosti rozšířit si obzory a upevnit si postoje, které chováme k problematice výchovy v rodinném prostředí.

Ve výchovné praxi rodin, předškolních a školních zařízení se stále častěji setkáváme s komunikačními bariérami, které pramení z rozdílnosti kulturních a sociálních prostředí rodin, ze kterých sem žáci přicházejí. Na jedné straně je to dáno jakýmsi nastavením společnosti k novým vlivům, které mají v mnoha případech, zvláště pak ve velkých moderních městech akcelerující tendenci, což vede k propastným rozdílům mezi sociálním prostředím rodin žijících na venkově a rodin žijících ve městech. Toto rozdílné sociální prostředí je jedním z negativních vlivů, které přímo spolurozhodují o rozvrstvení, rozdělení skupin dětí podle jazyka, původu, vystupování, značkového oblečení tj. podle priorit uznávaných tou či onou skupinou. Toto nevyhnutelné rozčleňování není jen věcí sociálního prostředí multikulturní společnosti ze které dítě pochází, ale je i věcí dítěte samotného. Je to totiž právě dítě, které zpětně ovlivňuje rodinu jako celek. Mladší sourozenci přejímají způsoby chování, vystupování svých starších sourozenců. Samozřejmě i mladší a stejně tak i ti starší také podléhají různým módním reklamním trendům. Starší sourozenci si trendy, které do rodin přináší zvenčí osvojují u svých kamarádů ve školce, škole, na ulici, prostřednictvím médií a tyto pochopitelně přináší zpět domů a rodinu jimi zpětně ovlivňují.

Komunikace mezi rodiči a dětmi se vlivem nových zkušeností dětí z rozdílných sociálních prostředí, se kterými se ve školní praxi setkávají, mění. Dítě se osamostatňuje, tráví volný čas se svými kamarády v jejich rodinném prostředí a samozřejmě se prostřednictvím nových zkušeností učí řadu věcí. Věci, zvláště pak výhodné pro svou existenci prosazuje ve své rodině, neboť je

to prozatím jediné místo, pokud harmonicky funguje, které mu může dopomoci k materiálním výtěžkům moderní společnosti po kterých zatouží, ať už z důvodu reklamních nebo, aby se jen vyrovnal svým vrstevníkům.

V rodinném prostředí tyto nové tlaky, které pocházejí od jejich členů mohou mnohdy utvářet jistá napětí, neshody, hádky, konflikty, ale také destrukce, zvláště pak, je-li jeden z rodičů s názory své ratolesti ztotožněn, zatímco druhý je rázně proti a nemusí se v této souvislosti nutně jednat např. o moderní drahé elektronické přístroje nebo značkové oblečení. Což přímo souvisí se sociální situací a stabilitou rodiny.

Popisem výchovy v rodině můžeme získat návod jistého ideálu jakým směrem by se měla výchova ubírat, na čem by se měla podílet, kam by měla mladého člověka směřovat, jakých cílů by se mělo při výchově dosáhnout. Ovšem v našem chápání nelze výchovné prostředky a cíle pouze vyjmenovat, nebo předkládat podle jakého určitého vzorce působit na toho či onoho jedince. Výchovu chápeme jako interakci a komunikaci mezi mnoha různorodými lidmi, kteří na sebe spolupůsobí v jedinečných neopakovatelných, ať už vyhrocených, emočních či klidných situacích.

V dnešní uspěchané době spolu jednotliví členové rodin tráví stále méně času. Je to dáno nutností postarat se o existenční stránku rodiny, která leží na bedrech rodičů. Výchova je pak až druhořadým problémem, který „tak nějak“ „jako-by v pozadí“ skrytě probíhá. V prvních letech života jsou rodiče nezastupitelní, ovšem pozvolným osamostatňováním dětí v mateřských školách řada rodičů, ať už z důvodu nedostatku času, rezignuje na funkci vychovatelů. Ponechávají výchovu zcela, jedná-li se o rodinu, která nemá na výchově svých dětí prázdný zájem nebo z části, jedná-li se o ty více časově vytížené, na učitelkách v mateřských, základních školách nebo což je překvapující a alarmující, na zkušenostech dítěte samotného a jeho vrstevníků.

Při výčtu výchovných aspektů neopomeneme také zmínit zákonné normy, které jsou pro dítě v určitých stresujících i vyhrocených situacích, kdy dochází např. k rozpadu rodiny, jediným opěrným pilířem, kterým stát zaručuje klidný a rychlý průběh a přechod opět do alespoň částečně harmonického vztahu.

V praktické části se pak zaměříme na průzkum v oblasti rodinného prostředí dětí, které navštěvují mateřskou školu. Cílem naší práce bude zmapovat partnerské vztahy rodičů, výchovné prostředí ve kterém děti vyrůstají, podnětnost prostředí z hlediska emoční úrovně a v neposlední řadě se také zaměříme na získání informací zda mají rodiče na své děti dostatek času a také zda jsou a v jaké míře zařazeni v pracovním procesu.

Na výše zmíněnou problematiku budeme hledat odpovědi za pomoci dotazníku. Otázky sestavíme způsobem, který je v souladu s cíli a kompetencemi této práce. Zpracované výsledky se budeme snažit předložit srozumitelnou a všem přístupnou formou.

TEORETICKÁ ČÁST

1. ZNAKY SOUČASNÉ RODINY

Výrost (1998) uvádí, že je rodina jakási univerzální sociální skupina, ve které probíhají významné sociálně-psychologické jevy v životním kontinuu jedince.

V úvodu teoretické části bychom si nejprve měli popsat pojem rodina a to způsobem, jakým ho vidí významní autoři, kteří se vztahy v rodinách zabývají.

Řada těchto autorů se shoduje, že je vymezení pojmu rodina značně problematické a to právě proto, že se dá pojem odlišně definovat z mnoha rozdílných úhlů pohledu.

Na rodinu lze nahlížet z hlediska vztahů mezi jejími členy, dá se dělit podle rolí, které její členové zastávají. Můžeme ji posuzovat podle komunikace v ní probíhající, ale také podle funkčnosti či socializace jednotlivých členů a potažmo celé rodiny. Je možno ji členit podle místa, kde se nachází, dále podle různých vědních disciplín sociologie, psychologie, práva. Rodinu je možné definovat z hledisek různých oblastí téže vědy. Z oblasti psychologie je to např. klinická psychologie, sociální psychologie, pedagogická psychologie atp. jak uvádí Výrost (1998).

„Rodinu je však také možné vymežovat ...z hlediska různých systémových přístupů (psychoanalýza, behaviorismus ...)“ (Výrost, 1998, s. 304).

Rodina je „institucionalizovaná biosociální skupina, vytvořená přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistují pokrevní pouta, a z jejich dětí.“ (J. Langmeier, M. Kňourková, 1984, s. 62).

„Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným

chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoje k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně.“ (J. Odehnal, J. Janoušek a kol. 1984, s. 115).

„Rodinu je možné charakterizovat také jako „skupinu jedinců spojených pokrevními svazky, manželstvím nebo adopcí, která vytváří ekonomickou jednotku a její dospělí členové zodpovídají za výchovu dětí. Ve všech známých společnostech existuje nějaká forma rodiny, ale charakter rodinných vztahů je velmi variabilní. V moderní společnosti převažuje rodina nukleární, ale známe i řadu typů rozšířené rodiny.“ (Giddens, 1999, s.552).

Za rodinu může být také považována „skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti.“ (Matoušek, 2003, s. 187).

Rodinu je také možno charakterizovat jako „soužití rodičů a nezaopatřených dětí.“ (Matoušek, 2003, s. 187).

1.1 Zralost partnerů a intimní život

V době před rokem 1989 bývalo pravidlem, že se mladí lidé brali kolem devatenáctého roku života a to z důvodu očekávání dítěte. Dnešním znakem rodiny je stále delší odsouvání role rodičů na pozdější dobu. Je to dáno do jisté míry vzory ze zahraničí, ale také sexuální osvětou, která v mnohém intenzivněji probíhá na školách a proto je stále méně neuvážených početí, které samozřejmě jsou-li plánované, mohou mít trvalejší a pevnější základ pro následné založení rodiny.

Starší uvážlivější lidé jsou již osobnosti schopné racionálních úvah a proto je trend odsouvání sňatků na pozdější dobu vnímán všeobecně pozitivně. Vyzrálější jedinci jsou emocionálně nastaveni k rozpoznání potřeb druhého člověka a mnohem lépe dovedou posoudit situaci, zda chtějí slevit ze svých koníčků a priorit a se svým partnerem za těch či oněch podmínek žít ve společné domácnosti nebo nikoliv. Vyšší věk samozřejmě přináší do vztahu také jistá zdravotní rizika např. zvýšený výskyt vrozených vývojových vad u plodu těhotných žen po čtyřicátém roce života atp.

Mladí lidé často experimentují v oblasti sexu. Předmanželská zkušenost bývá v dnešní době mnohem pozitivněji vnímána nežli tomu bylo v dobách minulých, kdy byla doslova nepřipustná. Avšak přesto, že jsou mladí lidé po stránce tělesné připraveni k sexuální zkušenosti, často nejsou dostatečně vybaveni v oblasti psychosociální, což má za následek nezodpovědné chování např. v oblasti antikoncepce, které může vyústit v šíření venerických chorob atp. Lidé experimentují v oblasti sexuální s partnery odlišného pohlaví i přesto, že se u nich nejedná o touhu mít se svým protějškem dítě, ale jde spíše o užívání si příjemného prožitku nebo o touhu zažít zakázané „dobrodružství“.

1.2 Trvalost vztahu

V minulosti se upevňoval majetek i jmění rodiny prostřednictvím sňatků. V dnešní uspěchané době jsme svědky spíše opačného trendu. Dříve jedinec neznamenal nic a jeho zájem byl podřízen zájmu skupiny, rodu, tlupy. Dnes je individuálnost známkou nezávislosti, síly, nestrannosti, sociální stability.

Stále častěji se jedinec staví jako individuum, které se nenechá ovlivnit druhými, nenechá si ze svého volného času vzít tu uvyklou pohodu s přáteli. Nepřipraví se o svou volnost a nestranné rozhodování, které je nezatížené ohledy díky nimž by se musel ohlížet a toto ohlížení by ho mohlo otravovat, zpomalovat v kariéře, osobním růstu atp.

Lidé v dnešní době nejsou příliš ochotni se kvůli někomu druhému připravit o své osobní pohodlí. Díky tomuto fenoménu je trvalost vztahů značně ohrožena. Navíc dítě je jistým závazkem a odpovědností na dosti významný úsek života.

V minulosti byla existence jednotlivce nemyslitelná, protože bylo velmi obtížně se jen existenčně udržet a uživit. Práce na polích a statech si vyžadovala obrovského úsilí a provázanosti mnoha lidí na sobě existenčně závislých. Dnes v době hojnosti jídla a životního standardu s dostupností všech výtobytků vědy a technického pokroku je snadné nebo řekněme v mnohém snazší být nezávislým.

Vlivem pracovního vytížení se členové rodiny v mnoha případech odcizují, protože řadu hodin tráví v pracovním procesu a domů chodí unavení bez chuti komunikovat. Starosti, které se čas od času objevují, nestačí vlivem vytížení řešit. Tyto starosti jsou překryty dalšími a dalšími nově přichozími problémy, které se vlivem špatné komunikace v rodinném kruhu neřeší. Tyto se pak kupí, až v rodinném prostředí, zvláště pak jsou-li tam přítomni dva partneři, kteří mají významné postavení ve firmách či institucích a není nikdo, kdo by se chtěl podřídit a tedy dochází k rozpadu rodiny nejen vlivem rovnoprávnosti pohlaví, ale také ekonomickou nezávislostí.

1.3 Rodina ovlivněna celospolečenskými změnami

Výrost (1998) uvádí, že je po roce 1990 zaznamenána stagnace rozvodů po několik let, snad z důvodu výrazných celospolečenských změn a potřeby vztahovat se k nějaké stabilní sociální struktuře nebo z důvodu materiální nejistoty, či pod vlivem rodinné podnikatelské kooperace. Důvodem může být též pouhé odložení rozvodového řízení pod vlivem aktuální rozkolísané situace. Dochází k posunu průměrného věku partnerů směrem vzhůru při uzavírání prvního manželství. Obecně dochází k diferenciaci forem soužití manželů a rodin.

Snižuje se porodnost, což je vnímáno jako projev přináležitosti ke státům západní Evropy, kde je tento trend zaznamenáván již delší dobu. Může to být reakce na širší možnosti seberealizace, materiální nejistoty, zaměřenost na jiné hodnoty než na reprodukci, vnímání nejisté doby jako méně vhodné pro narození dítěte, růst kvality antikoncepce.

Růst významu antikoncepce pro plánování rodiny. Širší možnosti výběru, snadná dostupnost, méně vedlejších nežádoucích vlivů, větší všeobecná informovanost jak o antikoncepci, tak o negativních důsledcích nechtěné gravidity.

Vysoká celospolečenská tolerance vůči rozvodům. Rostoucí liberalizace postojů k rozvodům v současné době posiluje představy, že rozvod je vhodným řešením nespokojenosti s momentálním stavem manželství.

Po roce 1989 vstupuje do povědomí lidí také církev, která v době totalitního režimu stála spíše v ústraní dění. Církev podporuje pohled na rodinu jako na stabilní celek, který by se neměl rozpadnout, podle známého sloganu při svatebních obřadech „co Bůh spojil, člověk nerozlučuj“.

Na rovnoprávnost žen i mužů mají významný vliv také legislativní změny, které zaručují stejné platové ohodnocení za tutéž práci vykonávanou mužem či ženou.

Ze statusu ženy však vyplývají jisté zažité závazky, které ani rovnoprávné normy nezmění. Je to zažitý pohled předávaný z generace na generaci. Jedná se zde o péči o děti a o domácnost a tak i přesto, že je žena

zaměstnána a plní si povinnosti na pracovišti je od ní očekávána také starost o ratolesti a úklid domácnosti, vaření, praní, ovšem nejen to, ale i pochopení, láska, schopnost naslouchat a mnohé další. Z přetížení ze všech závazků, které jsou na ni kladeny, může a často proto dochází k řadě konfliktů, které mohou vyústit v nestabilitu rodiny.

Nedbalová (1997) v této souvislosti uvádí, že žena je většinou zaměstnána na plný úvazek stejně jako muž, činnost spojená s chodem domácnosti a péče o děti je však nadále očekávána právě od ní.

1.4 Výchova v současné rodině

Jak jsme již výše zmínili, je rodina stále častěji pod časovým tlakem. Je to dáno vzory chování západní civilizace, které se k nám prostřednictvím reklamy a médií dostaly po roce 1989. Jedná se zejména o materiální zabezpečení rodiny. Společnost je stále častěji materiálně zaměřena a pro samou práci, aby se dosáhlo kýženého standardu (značkové oblečení, nové auto, moderní elektronika atp.) není čas na výchovu dětí. Výchova v rodině je proto nahrazována institucionální výchovou a nejedná se pouze o školní vzdělávání, ale samozřejmě také o mimoškolní aktivity, neboť rodiče stále častěji pracují do pozdních večerních hodin.

Výchovu přebírají družiny, školy, internátní školy, u sociálně silných rodin jsou to pak vychovatelé a soukromé školky, školy.

Zatímco se dříve děti spolupodílely na chodu domácnosti, staraly se s rodiči i prarodiči o pole, chodily krmit dobytek, štípat dříví, vařily s matkou, učily se řemeslo od otce, komunikovaly spolu navzájem je dnes situace zcela odlišná. V rodinách jsou oproti minulosti přítomny pouze dvě generace. Starší prarodiče bydlí odděleně a k výměnám názorů, zkušeností mezi generacemi dochází velmi střídmě, v mnoha případech takřka vůbec. Komunikace rodičů s dětmi je omezena na pár otázek typu: Co bylo nového ve škole? Jak ses dneska měl? Máš vypracované úkoly? Co bylo k obědu? atp. Děti neví jak vypadá práce rodičů a co obnáší, protože se mnohdy na pracoviště svých rodičů z bezpečnostních či časových důvodů ani nepodívají. Rodiče jsou pak zase překvapeni např. nadáním svých dětí, které jim předvádějí ve svých deseti letech na různých školních představeních co se svými učiteli a vychovateli sevíčily.

Výrost (1998) v souvislosti s komunikací mezi prarodiči a dětmi uvádí, že možnost kontaktu prarodičů s dětmi je oboustranně velmi důležitá. Prarodiče přináší do výchovy dětí klid, moudrost, schopnost trpělivě naslouchat, toleranci, nadhled a děti jim poskytují pocit sounáležitosti, životní kontinuity, spontánnost, veselí, vzpomínky na vlastní dětství.

2. SPECIFIKACE A POPIS FUNKCE RODINY

Rodina má čtyři základní funkce. Jedná se o funkci reprodukční, materiální, výchovnou a emocionální. Pokud se všechny základní funkce navzájem symbioticky doplňují, můžeme hovořit o funkční rodině. Pokud je však v rodině přítomna absence jedné či více základních složek jedná se o rodinu disfunkční v této souvislosti je zapotřebí rodinu chápat jako navzájem se ovlivňující a navzájem na sebe působící celek, ač složený z několika jedinců.

Lidé od pradávných dob byli více či méně nuceni utvářet jisté svazky, které jsou vždy pro jednotlivce v daném svazku něčím výhodné. Nemusí se však jednat jen o důvody obranné, tedy proto, aby byli svým společenstvím jednotliví členové nějakým způsobem zaštitěni a samozřejmě se také nemusí jednat o snazší přístup k potravinám a rozličným jiným výhodám. Na počátku bylo a je zajisté tou největší hnací silou při které se dva lidé odlišného pohlaví hledají právě ona schopnost reprodukce. Přirozená snaha o zachování rodu daná dlouhou linií vývoje.

Setkáním dvou lidí však nevyhnutelně vznikají emocionální vazby, které se po příchodu potomků přirozeně prohlubují, čímž vyúsťují ve snahu materiálně zabezpečit své blízké, ale také dochází k tomu, že se lidé, kteří svou přítomností sdílejí jisté omezené území musí naučit spolu vycházet a opět si navzájem za pomoci práce, nástrojů pomáhat a zde je již zapotřebí výchovného působení, které zaručí předání zkušeností, jež jsou nepostradatelné pro budoucí existenci celé rodiny potažmo skupiny.

V minulosti bylo klíčové například předání umění bojovat a lovit. Později šlo o předání řemeslné dovednosti a dnes se jedná spíše o směřování a vyhledávání takového způsobu seberealizace, který přináší jednotlivci pocit uspokojení, ale také možnost uplatnit své vlohy či nadání.

2.1 Reprodukční funkce

„Je třeba připomenout, že v posledních letech je stále méně pohlíženo na rodinu jako významnou strukturu, jejímž opodstatněním je zachování lidského rodu, zajištění potřeb dítěte a jeho zdravý vývoj. Stále více je vnímána jako sociální struktura, kde dochází k naplňování potřeb jejich členů – dětí i dospělých rovnoprávně. Často dochází ke sporům a zvažováním, či práva mají být upřednostňována v rámci rodinné terapie či rozvodových pří.“ (Výrost, 1998, s. 326).

Významnou funkcí rodiny je reprodukční funkce. Je to společností uznávaný a přijímaný fakt, který má své kořeny hluboko v minulosti, kdy bylo nemyslitelné, aby se dítě rodilo svobodné matce, za což byly a stále v některých islámských či jiných východních zemích jsou kruté sankce a také zavržení celou společností.

Rodinné uspořádání je tedy společností uznáváno a vnímáno jakožto přirozený reprodukční činitel. Na jedné straně je to pozitivní zpráva, ovšem vlivem moderních západních trendů a pokrokem v lékařství, medicíně, technickém i genetickém vývoji dochází stále častěji k reprodukčním umělým oplodněním, což může v budoucnosti znamenat například záchranu lidské rasy vůbec (zde myslíme přímou souvislost mezi stresem a znečištěným prostředím s úbytkem pohyblivosti spermií), ovšem na druhé straně se z povědomí vytrácí jedna z významných funkcí rodiny, která zpětně ovlivňuje pohledy lidí na rodinné uspořádání, čímž přirozeně dochází ke změnám myšlení, které mají za následek rozdílný pohled na tuto funkci.

Díky těmto rozdílným pohledům dochází k rozvrstvení a rozčlenění reprodukčního procesu, čímž se otevírá celá škála možností jakým způsobem přistupovat k reprodukci v moderní společnosti.

Výrost (1998) uvádí toto rozdělení reprodukčního procesu ve společnosti:

- soužití biologických rodičů a jejich dětí,
- soužití rodičů adoptivních či pěstounských a získaných dětí,

- soužití partnerů rozhodnutých nemít děti,
- bezdětní manželé bez možnosti mít vlastní biologické potomky přirozenou cestou,
- bezdětní manželé z důvodu tzv. nekonzumovaného manželství,
- bezdětní manželé, kteří získají „vlastního“ biologického potomka následujícími cestami:
 - umělé oplodnění ženy,
 - žena nositelka cizího vajíčka,
 - žena dárkyně vajíčka jiné nositelce, ale bude plnit roli matky po narození dítěte,
 - v budoucnu možná klonování,
- rodiče, kteří žijí bez vlastních biologických dětí, protože nebyli ochotni nebo schopni postarat se o jejich potřeby a byly jim odebrány,
- žena, která se rozhodne vychovávat dítě sama a partnera o narození dítěte úmyslně neinformuje,
- homosexuální nebo lesbické dvojice pečující o dítě jednoho nebo obou z partnerů.

„Jmenované alternativy přinášejí mnohé etické problémy, které je třeba promýšlet a řešit. Kdo má právo na mateřskou roli – dárkyně, či nositelka vajíčka? Lze svěřit homosexuální dvojici péči o dítě? Neutrčí tím, že přijme atypické modely chování, ovlivní identifikační vzory a pohlavní orientaci? Nepoškodí možnost klonování proces nahodilosti oproti výběrovosti a ve svých důsledcích deformuje lidstvo?“ (Výrost, 1998, s. 326).

2.2 Materiální funkce

Rodina má také materiální funkci, která je nepochybná, neboť děti v rodinném uspořádání získávají stravu, oblečení, vybavení pokojíčků, kapesné atp. od svých rodičů. V minulosti byla rodina provázanější a to i vazbami materiálními, protože jak už jsme se výše zmínili, jedinec pro náročnost zabezpečení obživy nebyl ničím a přežití bylo spíše otázkou kooperace a spolupráce všech členů v rodině.

Nemyslíme si však, že by v minulosti byla materiální funkce rodiny výrazně silnější nežli je tomu v dnešní době. A to i přesto, že je dnes celá řada rodin zastupována společnostmi, která jim poskytuje sociální dávky či dávky v nezaměstnanosti.

Naopak dle našeho názoru dochází vlivem rozvrstvení, rozdělení společnosti (na chudší a bohaté) k tomu, že se ženy orientují při vyhledávání partnerů ne podle vzhledu či přitažlivosti, ale podle ekonomické stability a postavení. Z tohoto přirozeně vyplývá, že je tedy celá řada moderních domácností, které pospolu setrvávají ne protože by museli vzhledem k nedostatku „táhnout za jeden provaz“, ale protože je to ekonomicky výhodné pro některé členy anebo jen proto, že by bylo velmi bolestivé rozdělovat nahromaděný majetek.

Samozřejmě pokud budeme pohlížet na to zda je rodina zastupitelná v materiální funkci, tak to bezpochyby musíme konstatovat, že je, ale ovšem pouze do jisté míry určitého řekněme standardu. Příkladem jsou dětské domovy, ve kterých děti vyrůstají bez rodičů a stát či sponzoři jsou zde jako zástupci nefungujících rodičů, kteří dětem poskytují základní materiální zázemí.

2.3 Výchovná funkce

„Pro život dítěte má předškolní vzdělávání dalekosáhlý význam, neboť poznatky lékařů, psychologů a pedagogů dokazují, že většina toho, co dítě prožije v prvních letech života a co z podnětů okolního prostředí přijme, je trvalé a že ranné zkušenosti, které dítě získává svým životem v rodině i mimorodinném prostředí, se v jeho životě – třeba i daleko později – zhodnotí a najdou své uplatnění.“ (Opravilová, 2006, s. 7).

V rodinném prostředí se dítě po svém narození setkává s členy, kteří již rodinu tvoří. Jsou to rodiče, ale mohou tu být i starší sourozenci a samozřejmě v průběhu života mohou do rodinného prostředí přibývat další sourozenci nebo se mohou vyměnit partneři, přibýt prarodiče atp. Alternativ je celá spousta. V takovémto rodinném prostředí se dítě seznamuje s jeho členy, učí se chování, spolupráci, kooperaci. Rozeznává okolí ve kterém se rodina pohybuje a mnohé další příbuzné a známé se kterými se rodina stýká. Toto vše rozšiřuje, formuje a utváří postoje, chování, návyky a hodnoty nejen ve výchově dítěte, protože je výchova jakýmsi spolupůsobením a vzájemným ovlivňováním všech členů, kteří se jí účastní. Dítě se učí, jakým způsobem může pro sebe něco získat, jak řešit rozepře, hádky, jak se dělit. Přejímá vzorce chování dospělých jakým způsobem se oslovují, pomáhají si, spolupracují, ale také zda si nadávají, ubližují, to vše se v dítěti ukládá a k tomu všemu si dítě zaujímá jistá stanoviska a postoje. S něčím se ztotožní, něco odmítne, s něčím se smíří a přijme, některé postoje však také rezolutně zavrhne.

„(To, jak probíhá např. řešení konfliktů v původní rodině, ovlivňuje značně řešení podobných situací v rodině prokreační – v rodině, již založíme.) Je to právě rodina, která působí jako regulátor tzv. nežádoucích činností (abúsy, sociální patologie). U jedinců bez rodinného zázemí bývá toto chování vybočující z normy registrováno okolím mnohem později a také mnohem později dochází ke snaze léčit nebo měnit negativní stav.

Funkci výchovnou považují za velice podstatnou a jen obtížně nahraditelnou, i když zde v nedávné historii panoval názor, že právě tato funkce bude snadno nahraditelná vlivem kolektivu, působením výchovných institucí, růstem významu skupiny vrstevníků. Zdá se však, že specifická dynamika probíhající v rodině tvoří zcela jedinečné prostředí pro formování postojů ke světu, blízkému okolí a sobě samému. Vytváří též hodnotové orientace, tvoří základ pro formování vlastního Já, koncepci vlastního života.“ (Výrost, 1998, s. 327).

2.4 Emocionální funkci

„Charakteristickým znakem rodinné výchovy je vytváření hlubokých a trvalých citových vztahů mezi dítětem a jeho vychovateli. V citových vztazích se nejvydatněji uspokojuje základní psychická potřeba životní jistoty. Děti lásku přijímají, ale také ji vracejí.“ (Matějček, 2005, s. 363).

Na rozdíl od reprodukční funkce, která se může odehrávat prostřednictvím umělého oplodnění, od materiální funkce, kterou může zastoupit stát jako poskytovatel dávek v hmotné nouzi a v neposlední řadě od výchovné funkce, kterou do jisté míry mohou zastoupit výchovné instituce má nepochybně pro rodinu nejvýznamnější nezastupitelnou úlohu emocionální složka, která při výchově v rodinném kruhu vstupuje do všech dějů, které v rodině probíhají.

Od útlého dětství je pro chtěné a očekávané dítě matka tou největší oporou. Láskyplně ho krmí, přebaluje, koupe, maže, dotýká se ho teplými rukama a spolu s dítětem prožívá spojení a souznění při hrách a mazlení. Dává dítěti pocit jistoty a bezpečí, čímž mu dodává odvahy a sebevědomí k celé řadě činností. Povzbuzuje ho k aktivitě a to nejen verbálně, ale i neverbálně a za pomoci podpory a doteků.

Rodiče učí dítě projevovat city, reagují na dětský pláč a pozdější volání. Dítě se jejich prostřednictvím seznamuje s řečí těla a mimiky. Brzy porozumí systému odměna (úsměv) a trest (vztyčený ukazováček s verbálním projevem ty... ty... ty..) a učí se ho využívat ve svůj prospěch. Učí se také porozumění mimickým projevům, které ač vypadají hrozivě, mohou být projevem citu a svádět dítě k výbuchům smích, hravosti, prožívání štěstí a k nějaké akci, která vyúsťuje u malých kojenců v divoké kopání a mávání končetinami a u dětí, které již běhají k útěku a radostnému smíchu. Tyto projevy, rozeznávání vážných a legračních situací jsou pro dítě velmi důležité, neboť se tak spolupodílí na svém emocionálním zrání. Rozlišuje v různých situacích, žal, radost, lítost a mnohé další důležité emoce a učí se s nimi pracovat a žít.

Výrost (1998) považuje emocionální funkci rodiny za zcela jedinečnou a nezastupitelnou. Domnívá se, že právě tato funkce určuje význam rodiny, který, ačkoli se v průběhu vývoje společnosti mění, přesto stále tvoří nutný mezičlánek mezi společnostmi jako celkem a jedincem. Emocionální funkce rodiny není vázaná na věk členů rodiny. Potřeba zázemí, bezvýhradného přijímání, podpory a pomoci, potřeba klidu a uvolnění, potřeba sdílení zážitků, společných perspektiv a plánů, potřeba vztažnosti sebe k něčemu trvalému, jistému, nerecipročnímu, je nutná pro všechny věkové kategorie. To vše rodina poskytuje.

Je tomu také naopak. V dysfunkční rodině je to právě oblast emoční, která nejvíce zraňuje, je nejhlouběji postižena. Úzce souvisí s předchozí funkcí výchovnou. Stále jasněji se ukazuje, jak významnou roli sehrávají emoce v procesu socializace.

Výrost (1998) se také domnívá, že rodina poskytuje jakýsi protipól přetechnizovanému životnímu stylu, který se zdá být stále více odlidšťován (komunikace na internetu, týmová spolupráce e-mailem, ve vyspělých zemích pracovníci mnoha profesí přestávají docházet do zaměstnání, pracují doma na počítači, zadané úkoly odevzdávají často bez osobního kontaktu).

Na stále častější otázky po smyslu života, smyslu vlastní existence, směru životní pouti dává odpovědi nejčastěji rodina nebo zájmové skupiny. Česká společnost však aktuálně řeší spíše otázky základního fungování a tyto klíčové otázky jí připadají okrajové.

Zmiňme emocionální funkci ve vztahu k volbě partnera a uzavření manželství. Volba partnera je založena ve většině případů na svobodné volbě, vycházející z roviny především emocionální (i když bylo již zmíněno vysoké procento sňatků uzavřených z důvodů gravidity nebo jiných důvodů – získání bytu apod.). Volba je zatím nezatížena třídními předsudky či materiálně. Racionální rovina by však neměla být mladými páry považována za něco, co city devalvuje.

2.5 Dysfunkční rodina

Pro účely naší práce můžeme pojem dysfunkční chápat jako „*důsledek lidského vědomého jednání, který negativně zasahuje celek společnosti (a její jednotlivé organizace, instituce), její adaptační schopnost, integraci, uskutečňování cílů, zachování struktur. Dysfunkce je všechno, co je určitému stavu struktur škodlivé pro další existenci společnosti.*“ (Jandourek, 2001, s.67).

Haberlová (1997) uvádí, že je ústřední hodnotou ideálního obrazu rodiny právě partnerský vztah.

Pro rodinu, která dlouhodobě řeší partnerskou krizi je rozpad jednou z možných variant, které mohou vést k zklidnění napjaté situace a vytvoření kladného, méně stresujícího prostředí pro vývoj dětí.

Rozpad rodiny provází některá charakteristická stádia. Výrost (1998) uvádí jako první „předrozvodové stadium“, které má některé charakteristické rysy. Tyto rysy lze charakterizovat jako jednostranné nebo oboustranné pocity nespokojenosti partnerů a nenaplnění vzájemných očekávání. Vychází z přesvědčení, že každá manželská dvojice vstupuje do manželství a zakládá rodinu s určitým očekáváním. Přestává-li tato očekávání rodina plnit, dochází k pocitům zklamání, nespokojenosti, deziluze, k pocitu, u některého z členů rodiny, že byl podveden. Popsané pocity mohou dvojici provázet delší časové období a někteří partneři se nikdy neodhodlají situaci řešit radikálně – rozchodem, ani nevyhledávají odbornou poradenskou či terapeutickou pomoc.

„Disharmonické partnerské vztahy, charakteristické pro předrozvodové stadium nastanou tehdy, dosáhnou-li konflikty mezi partnery takové intenzity, že nejsou uspokojovány základní potřeby, které jeden od druhého očekává. Podobná situace však může nastat i tehdy, když si partneři nejsou dostatečně vědomi toho, jaké hodnoty mají pro druhého klíčový význam. To se stává zvláště v prvním období manželského soužití, kdy předmanželská vzájemná

znalost byla jen velmi povrchní. Vzájemné neuspokojování významných potřeb pak vede k frustraci, zvláště je-li popsána situace dlouhodobá. Jako reakce na frustraci se pak projevují klasické projevy – agrese, únik.

Agresivní chování, verbální i brachiální, nebo únik, zprvu třeba jen do pasivity a mlčení, může posléze přerůst ve skutečný fyzický únik z vypjaté atmosféry rodiny. Agresivní nebo pasivní chování může být často považováno za primární příčinu konfliktní situace, ke které se přidružují pocity nespokojenosti, vzájemná averze, partnerská disharmonie. Primární příčina neadekvátních forem chování však spočívá ve vzájemné neznalosti, v neznalosti měřítek hodnot, hodnotových orientací, postojů, životní filozofie.“ (Výrost, 1998, s. 334).

Po rozvodu nastává porozvodová adaptace. Partneři se pozvolna vyrovnávají se stresem a napjetím, které rozvod přinesl a hledají klid, rovnováhu a nový smysl života. Pro tyto procesy je důležitá podpora blízkých, rodiny, přátel, pracovního kolektivu, ale také záleží na typu, síle a odolnosti osobnosti čelit takto vypjatým situacím. Člověk se po rozvodu musí vyrovnávat s novými pocity. Najednou je sám a situace, které život přináší musí řešit bez pomoci na kterou mohl být až do této doby zvyklý. Tyto mnohé životní situace mohou přinášet i řadu nepříjemných pocitů, které se zejména týkají strachu z budoucnosti, z osamocení, z ekonomické nejistoty atp. Samozřejmě přináší i řadu zdravotních komplikací na úrovni bolesti hlavy, břicha, nespavosti, ale také neschopnost urovnat si myšlenky, která vede k poruchám koncentrace a pozornosti či nemožnosti soustředit se na daný úkol třeba na pracovišti.

Z. Dytrych, Z. Matějček, Z. Schuller, V. Prokopec (1987) uvádějí, že k nejzávažnějším projevům porozvodových obtíží dochází v oblastech: životní úrovně, zaměstnání, vztahu k příbuzným a přátelům, vztahu k dětem, citového života, vztahu k bývalému partnerovi, úrovně zdraví.

Podle Giddense (1999) je příčinou rozvodů v západních zemích zejména ekonomická prosperita, tolerance společnosti, která v minulosti

rozvod kritizovala ovšem dnes se k němu staví spíše lhostejně a v neposlední řadě je to také rostoucí ekonomické osamostatňování a emancipace žen.

Dytrych a kol. (1987) uvádí 5 stupňů adaptace na rozvodovou situaci:

- maladaptace – rozvod je chápán jako životní katastrofa, jejíž důsledky trvají dosud;
- špatná adaptace – dosud nevytvořen nový životní styl, k partnerovi dosud poměrně silná citová vazba;
- problematická adaptace – snaha o vytvoření nového životního stylu, ale jen částečný úspěch;
- dobrá adaptace – nový životní styl, ale některé oblasti rozvodem dosud dotčeny, k bývalému partnerovi lhostejnost;
- velmi dobrá adaptace – nový životní styl vytvořen, hodnocen po všech stránkách jako lepší než předchozí, k bývalému partnerovi kladný přátelský vztah.

Výrost (1998) uvádí biologické činitele, které ovlivňují rozvodovost. Jedná se zejména o snižování odolnosti vůči zátěži obecně, o psychofyziologických poruchách, o geneticky značně podmíněné projevy temperamentu nebo o disproporcii mezi fyzickou a psychosociální zralostí v době dospívání, tedy v době volby partnera.

Výrost (1998) také uvádí sociálně podmíněné příčiny, které ovlivňují stabilitu rodiny:

- a) vyplývající z procesu socializace a individuace obecně,
- b) vyplývající především z původní rodiny:
 - s důrazem na rodičovskou dyádu,
 - s důrazem na sourozeneckou konstelaci,
 - s důrazem na obecné mechanismy malé sociální skupiny,
- c) vyplývající z aktuální životní situace.

P.A.Martin (1976) jmenuje čtyři základní problematické vztahy:

1. Manželka toužící po lásce a chladný manžel
2. Manžel hledající v manželce matku.
3. Tzv. volné manželství s oboustrannou nezávislostí.
4. Paranoidní manželství.

2.6 Funkční rodina

Opakem dysfunkční rodiny je rodina funkční. Je to rodina, která si plní všechny výše zmíněné základní funkce.

Jandourek (2001) uvádí, že mezi základní funkce rodiny patří reprodukce lidského rodu a výchova potomků.

Podle Matouška (2003) je základní funkcí rodiny poskytování emocionální podpory, ekonomického zázemí a výchova dětí.

Děti, které vyrůstají ve funkční rodině, nestrádají citově ani materiálně, mají čas a podmínky k tomu, aby se harmonicky vyvíjely a staly se z nich silní, emočně vyzrálí a nezávislí lidé, kteří se budou moci přirozeně zařadit do fungující společnosti.

Rodinu tvoří zejména z počátku dva mladí lidé, kteří se rozhodnou vstoupit na společnou cestu životem. Již v této fázi se celá řada autorů domnívá, že je možnost podle typologie obou partnerů předpovědět, zda je co do budoucnosti dvojice schopna pospolu setrvat a harmonicky vychovávat děti. Jedno rozčlenění předkládá Sager (1976) tento autor přistupuje ke dvojici jako ke vhodně či nevhodně se doplňující dyádě a jeho typologie vypadá následovně:

1. Partner orientovaný na rovnoprávnost očekává v manželství stejná práva a povinnosti jako má druhý.
2. Romantický partner hledá v manželství především duševní porozumění.
3. Rodičovský partner o druhého rád pečuje.
4. Dětský partner je spontánní a získává moc nad druhým na tzv. metakomplementární úrovni – projevování bezmoci a bezradnosti.
5. Racionální partner neprojevuje emoce, ale přesně vymezuje práva a povinnosti, chybí mu citlivost pro pocity druhého.
6. Přátelský partner očekává od manželství především společníka.
7. Nezávislý partner vyžaduje distanci ve vztahu, nepřeje si, aby někdo příliš nahlížel do jeho osobních záležitostí.

Rodina, tedy soužití dvou lidí, by mělo fungovat na úrovni jasně stanovených rolí, které z postavení v rodině vyplývají, akceptace těchto rolí,

vzájemná tolerance a podpora, schopnosti řešit konflikty společně v klidu bez zbytečných emocí, vzájemná úcta a schopnost empatie a komunikace i ve vypjatých životních situacích.

Výrost (1998) v této souvislosti uvádí, že je důležité, je-li rodina soudržná, ovšem s respektem k autonomii každého jednotlivce. Zdravá rodina umožňuje samostatnost, osobní zodpovědnost, nezávislost myšlení a hodnocení, ale zároveň poskytuje pocit emoční blízkosti, sounáležitosti, vzájemnosti. Důležitá je rodinná přizpůsobivost – adaptabilita. Fungující rodina je schopna kreativně řešit situace, které přináší život, reagovat na ně adekvátně, měnit rodinnou strukturu, vztahy rolí a pravidel. Kromě tvořivosti se v tomto smyslu jeví jako podstatné vyjádření podpory, vyjadřování zájmu a zaujetí při společných rozhovorech, možnost zástupnosti. Systém je současně adaptabilní, ale též stabilní (přes všechny změny jsme to stále my). Právě tato stabilita rodiny, k níž se jedinec vztahuje ve chvílích osobní rozkolísanosti, se zdá být nejvyšší hodnotou.

3. VÝVOJ RODINY OD PRAVĚKU PŘES STŘEDOVĚK PO SOUČASNOU RODINU

V dávné minulosti, kdy nebylo známé písmo, jazyk a rozvoj zvyků, obyčejů byl teprve na svém počátku, muselo uspořádání rodiny nutně vypadat zcela odlišně, nežli je vnímáno a uskutečňováno v dnešní době.

Matoušek (1993) uvádí, že se člověk dnešního typu objevoval již v mladší době kamenné. Žil ve skupinách smíšených, přičemž se živil převážně lovem a sběračstvím. Společnost byla především společností klanovou a odvozovala svůj původ od mýtického předka. Klan sdílel náboženský kult, obýval určité teritorium. S ostatními klany udržoval ekonomické vazby a uplatňoval jistý druh sňatků. Klany byly převážně řízeny radou starších, která sloužila v některých případech i jako soud.

Rodinné uspořádání se objevuje ve všech známých kulturách a společnostech a proto se můžeme domnívat, že se objevuje už v době kamenné.

Můžeme se jen dohadovat o tom, na jakých základech rodina vznikala a stála. Jistě můžeme považovat za nejsilnější pilíř právě reprodukční funkci. Lidé se náhodně seskupovali především proto, aby si zajistili své potomky. Sex byl tedy spíše náhodný vykonávaný za určitým cílem.

V pozdějších dobách si lidé počali uvědomovat výhody, které plynou ze společné práce a jisté struktury, která vyplyne z rozdělení určitých rolí. Proto bylo přirozeným vývojem dosaženo jistých rodových seskupení, které vycházelo ze soužití několika generací rodičů a potomků na jednom místě v určitém čase.

Rody se počaly formovat podle podmínek v té či oné lokalitě nebo chcete-li s ohledem na podmínky přírody, která obklopovala místo jenž lidé obývali. Bylo zapotřebí, aby se někdo staral o potomky, úrodu, někdo o lov, jiný třeba o sběr plodů atp. Jedinec na toto vše stačit nemohl a proto přirozeně vyhledával společenství, které se snadněji ubránilo nebezpečným šelmám, ale i nástrahám přírody třeba v zimních měsících. Na těchto základech můžeme poprvé pozorovat rozvrstvení rodinné hierarchie a rozvoj funkcí rodiny.

V nově členěných seskupeních, chcete-li rodech, byli lidé převážně pokrevně příbuzní a již docházelo k jistým vazbám mezi mužem a ženou, přesto, že byly zpočátku založeny hlavně na uspokojování sexuální potřeby.

Z určitých výhod, zejména pak obranných a výhod, které vyplývaly ze snazšího získávání prostředků k přežití zejména máme na mysli především potravu, docházelo ke spojování více rodů do skupin, které můžeme označit jako seskupení několika rodin, které spolupracují a nejsou pokrevně příbuzní.

V těchto seskupeních mají ženy výchovnou funkci a muži jsou spíše lovci, kteří zajišťují obživu. Někteří autoři v této souvislosti uvádějí počátky jistého práva. Např. Výrost (1998) zmiňuje tzv. „mateřské právo“, které zajišťuje, že původ dítěte je prokazován pouze z matčiny strany.

Z mateřského práva plyne ten fakt, že byl původ prokazován pouze z matčiny strany. Žena se starala o domácnost, výchovu, ovšem její společenské postavení bylo zcela rovnoprávné na úrovni mužů. Byla brána jako rovnocenná, svobodná bytost. V této době bývá matriarchální rodinné uspořádání.

Někde v této době se počínají rozvíjet rituály, léčitelské snahy, šamanismus a pochopitelně i snaha zvýraznit nebo nějak potvrdit ten fakt, že dva lidé chtějí žít spolu. Ovšem je zde také snaha omezit soužití pokrevně příbuzných. Toto je pochopitelné, neboť je zapotřebí zdraví rodu, které zajistí manželství muže a ženy, kteří nejsou pokrevně v příbuzenském vztahu.

Výrost (1998) o tomto manželství uvádí, že v prvotní formě se soužití obou manželů omezovalo jen na příležitostná setkání a každý z manželů žil nadále ve svém rodu. Děti vychovával rod matky.

Matoušek (1993) uvádí, že ženy měly významnou úlohu už v době kamenné. Z této doby také pocházejí tzv. dlouhé dómy, v nichž žilo několik pokrevně spřízněných rodin. Předpokládá se, že šlo o rodiny spřízněné po linii mateřské tj. „matrilinéární“. Vůdčí bývaly ženy významné představitelky rodu „pramatky“. Ve sběračské společnosti byly možné jen rodiny malé. Žena kojila a jak se rody přesouvaly z místa na místo, musely matky nést své děti, ale i celý majetek.

V období, kdy se lidé živí sběrem a lovem má žena stejná práva jako muž, ba naopak je více ceněna pro svou reprodukční schopnost. Ovšem její vrcholné postavení se má brzy změnit. K tomuto nastává v období neolitickém 8000p.n.l.. Lidé se usazují na jednom místě. Přispělo k tomu i mírné klima. V tomto období se začnou projevovat rozdíly ve fyzické zdatnosti a síle, kterou se žena nemůže vzhledem ke stavbě těla a svalstva rovnat s mužem. Postupem doby a rozvojem zemědělství se zcela radikálně mění matriarchální uspořádání společnosti na patriarchální společnost. Vyplývá to z důvodu, kterým je potřebná fyzická síla pro vytváření nových ploch k osetí, obdělávání, setí a sklizeň plodin, ale i chování zvířat.

Výrost (1998) v této souvislosti uvádí, že matriarchát tedy trval i v první fázi párové rodiny. K jeho narušení a k přeměně došlo s rozvojem zemědělství, kdy společnost přestala být orientována na sběr plodin a začala je pěstovat. Fyzicky namáhavá práce změnila postavení muže. Důležitým momentem, který „deklasoval“ postavení ženy ve společnosti, bylo pravděpodobně poznání vztahu mezi početím a narozením dítěte. Do té doby byla plodnost ženy spojována s jakýmsi mystériem. S růstem významu muže vzniká patriarchální forma rodiny. Muž si odvádí ženu do svého rodu. Párové manželství se mění v monogamní, i když existuje řada přechodných forem (muž má právo sexuálně žít se sestrami své ženy, mnohoženství či mnohomužství přežívá v některých obřadech – saturnálie, svatební obřad). Párové manželství zajistilo předání materiálních statků rodiny vlastním legitimním potomkům. Již v době bronzové se zpřisňuje zajištění legitimacy potomstva a požadavky na ženinu věrnost.

Žena se přeorientovává na práce kolem sídla rodiny. Je to např. rozvoj a výroba keramiky, ale také tkalcovství. Při usazení rodu na určitém místě vzniká sídlo, v němž se dále rozvíjí různá řemesla, obchod a pochopitelně i obranná úloha, která stojí na bedrech válečníků – jistý druh vojenství. V této společnosti má vedoucí postavení muž. Začínají se také projevovat rozdíly v majetnosti, čímž se společnost začíná dělit.

Matoušek (1993) uvádí, že je v Homérské době 8-7st.p.n.l. již řecká společnost organizována podle rodů. Rod, genos, byl soubor rodin, jejichž

muži odvozovali svůj původ od společného předka, uctívali ho a používali jeho jméno. Rod měl krále a tento byl představitelem kultu a nejvyšším politikem, neměl kompetence hospodářské a byl nejvyšším soudcem.

V této době měly ženy volnost. S muži však nejedly, mohly si po jídle přisednout. Příslušely jim všechny domácí práce včetně vaření. Muži jen připravovali maso k vaření. Mužům se tolerovaly konkubíny, které si vybírali většinou z řad otrokyň. Jejich děti mohly být uznány za legitimní potomky v případě, že muži neprodila potomka jeho vlastní žena. O dívku se ucházela řada nápadníků, kteří mezi sebou soutěžili a otec dívky vybral z jejich řad toho nejlepšího.

„V rané otrokářské společnosti se patriarchální rodina upevňuje jako právní instituce, která je zakotvena v právních normách, což je považováno za důsledek vzniku státu.“ (Výrost, 1998, s. 321).

Matoušek (1993) uvádí, že řecká společnost nutila muže ke sňatkům, kdyby totiž neměli následovníka, nemohli by být šťastni po smrti na onom světě. Svatba i narození dítěte bylo provázeno rituály. Ty měli za úkol neutralizovat nepříznivé síly. Věřilo se, že na každé první věci a bytosti lpí kletba zrušitelná obětí. Mnohdy se proto obětovala první díla z dílen, ale i novorozenci. Otec měl právo prohlédnout dítě po narození. Mělo-li vadu zavrhl je. Dítě se křtilo a pátý den bylo přijato do rodu. Desátého dne dostalo vlastní jméno. Dítě bylo plnoprávné až když dostalo jméno. Děti se netěšily právní ochraně. Dbalo se na práva otců. Nechtěné děti se odkládaly do košů nebo hliněných nádob. Ten, kdo je našel, mohl je přijmout za vlastní nebo z něj vychovat svého otroka.

Hospodář měl právo dítě přijmout nebo zapudit. Před zavedením zákonů Solomových mohl dát dítě i jako zástavu při zadlužení. Hospodář byl jediným zákonným zástupcem svých dětí před soudem a státními orgány. U synů to trvalo do plnoletosti u dcer do doby sňatku.

Když Římané r. 450 př.n.l. utvářeli právní kodex tzv. „Dvanáct desek“ prohlásili v něm, že rodina je základní jednotkou společnosti. Římský právník

Ulpian řekl, že otcem rodiny je nazýván ten, kdo má v domě právo vládnout a tímto jménem je nazýván oprávněně, i kdyby neměl syna: neboť není takto označena pouze jeho osoba, ale i jeho právo.

Římské ženy se prosazovaly nejen v politice, ale také jako švadleny, vychovatelky, obchodnice, sekretářky, kadeřnice, písáčky a dokonce jako lékařky. Postavení ženy se začalo měnit až v období, kdy se počala Římská říše dostávat do krize.

Výrost (1998) uvádí, že je manželství podle římského práva možné jen mezi plnoprávními a dospělými občany. Teprve později bylo dovoleno uzavírat sňatek mezi patricijí a plebeji. Hlavním účelem manželství bylo narození legitimních potomků. Právo zajišťovalo převod ženy do vlastnictví muže. Římské klasické právo sice dovoluje manželství buď dohodou nebo jednostranným prohlášením zrušit, ale ve skutečnosti byla žena v manželově moci a tohoto práva proti jeho vůli využít nemohla. Žena přijala mužovo jméno a byla mu zavázána věrností. Manželství se vyznačovalo mravní vážností, která však upadala s rozkladem římské společnosti, kdy se začala rozmáhat prostituce a bylo běžné nelegitimní soužití.

3.1 Středověká rodina

Matoušek (1993) uvádí, že okolo 5. st.n.l. žily rodiny seskupeny v malých osadách. Výsadou bohatých bylo mnohoženství. U východních Slovanů je spolehlivě doloženo soužití ženy s více muži. Jednalo se zejména o soužití několika bratrů s jednou ženou.

Po nástupu křesťanství se objevují snahy o boj proti mnohoženství. V pohanských dobách nemusely být ženy panny, ale po sňatku se věrnost striktně vyžadovala.

Ve středověku je ekonomika velmi závislá na podmínkách klimatu. Stačilo jedno špatné léto a hrozil hladomor. Výjimkou nebyly ani epidemie moru, které redukovaly obyvatelstvo na polovinu, někdy až na jednu třetinu.

Zvyky odkládat přebytečné děti přetrvávají u Slovanů a Řeků celý středověk.

Ke konci středověku jsou zřizovány první nalezince. Kvůli nemocem přežije jen velmi malá část dětí. Rodina se v této době stává výrobní jednotkou. Děti se na své budoucí povolání připravují v jiných nebo ve svých rodinách.

Ke sňatku poddaných je třeba souhlas vrchnosti. Někde jsou sňatky zakázány úplně. Běžné je soužití i tří generací. Tyto početnější rodiny jsou zejména na venkově. Ve středověku trvá dětství osm let. Pak se z dítěte rázem stává dospělý. Ve vsi bývali většinou všichni příbuzní. Umřel-li někdo, pak se vdova či vdovec opět ženili mezi příbuznými, aby zacelili vzniklou mezeru.

Středověká rodina byla v mnohém stejná jako antická rodina. Přetrvávala necitelnost vůči nenarozeným či čerstvě narozeným. Rodina byla vázána na majetek.

Výrost (1998) uvádí o středověké rodině, že se ve feudální společnosti v určitém smyslu navrácí patriarchát v jeho původní podobě, protože feudál je vlastně pánem nejen nad svou rodinou, ale i nad svými poddanými. Manželské a rodinné vztahy se dostaly pod přísnou kontrolu církevní jurisdikce. Náboženská mravouka zpřísnila nároky na věrnost, kterou vyžadovala i od mužů. Muž nesměl vypudit ženu z domu, předmanželské sexuální styky byly nepřípustné.

Porušení ustanovení církve bylo stíháno přísnými tresty, manželství se stalo posvátným svazkem. Rozvod byl vyloučen. Připouštělo se pouze tzv. rozloučení od lože a povinností, ale manželství existovalo dál a manželé nesměli uzavírat nový svazek.

Manželství poddaných byla možná jen se svolením feudála. Podobná situace byla i ve městech, kde byl vstup do manželství určován různými pravidly (například cechovních organizací), která některými ustanoveními určovala dokonce i požadované vlastnosti nevěsty. Muž byl obecně uznávanou hlavou rodiny a měl rozhodující postavení i vůči dětem.

3.2 Novověká rodina

Novověká rodina je formována celospolečenskými změnami. Vlivem revolucí, které bojují za lidská práva dochází také k novému pohledu na rovnoprávnost ve vztahu mezi mužem a ženou. Roku 1791 vydává v Paříži Olympe de Bourgest spisek „Práva ženy a občanky“. V této souvislosti se dá hovořit o počátcích feminismu. Autorka v něm popisuje, že má být žena rovna mužům a má si vybírat partnera podle citů, nikoli kvůli majetku.

Patriarchální rodina se začíná rozpadat. Ve Velké francouzské revoluci vznikají první ženské legie. Vzniká i první ženský klub. Roku 1792 je uzákoněn rozvod. Manžel však má právo na své mužské potomky, pokud jsou starší sedmi let. Buržoazní pojetí rodiny nejlépe dokumentuje francouzský manželský zákoník z roku 1790, jenž manželství prohlásil za světskou občanskou smlouvu. V roce 1801 vyšel Napoleonův zákoník, který jako první na světě prosazuje formální rovnost, a tedy jednotné právo pro příslušníky všech společenských tříd uzavírat občanský sňatek.

Napoleon však vrací vše zpět a roku 1816 rozvody ruší. V Anglii začíná boj o ženská práva. Právo na vlastní majetek si ženy vymohly až v roce 1870. V této době se také v Anglii zakládají vyšší školy pro ženy. První anglická lékařka promovala v roce 1865. Do spolku lékařů jsou ženy přijímány až po první světové válce.

Ze zákonných norem uvádíme např. Rakouský občanský zákoník, který byl vyhlášen dne 1. 6. 1811 císařským patentem č. 946 Sb. zákonů soudních. Tento zákoník ukládal oběma rodičům řádně se starat a vzájemně vychovávat své děti. V tomto zákoníku byla také zakotvena tzv. „otcovská moc“ otec byl podle tohoto nařízení zákonným zástupcem dítěte. Otec mohl rozhodnout povolání, v jakém jazyce bude dítě vychovááno nebo také v případě své smrti stanovit poručníka nebo některé osoby z poručnictví vyloučit atp..

V roce 1913 se Emily Davisonová vrhla pod běžící koně a tak veřejně demonstrovala práva žen volit ve volbách. Po první světové válce parlament právo žen volit přiznal, ale musely splnit řadu podmínek (být starší 30 let,

vdané, vzdělané, starající se o domácnost). Ve Švýcarsku mohly ženy volit až dlouho po druhé světové válce.

V nově vzniklém Československu se také utvářely nové zákony pro podporu rodičovských funkcí. Jedním z takovýchto zákonů je 1. zákon československý vydaný dne 28. 10. 1918 č. 11 Sb. zákonů a nařízení. Tento zákon zachovával stále ještě otcovskou moc. Dále umožňoval změnu rozhodnutí pokud se ukázalo, že soud při rozhodování vycházel z nesprávných hodnocení daných skutečností. Soud vycházel z požadavků blaha dítěte, posuzoval hledisko výchovné a majetkové poměry rodičů. Bylo-li dítě svěřeno matce, pak to byla právě ona, která se starala o jeho výchovu. Otec hradil náklady na výchovu a rozhodoval o povolání dítěte. V neposlední řadě spravoval jeho majetek. Bylo-li dítě svěřeno matce, pak neplatila výživné a měla právo na společný osobní styk s dítětem. Výchovu zajišťoval otec.

Podle Výrosta (1998) je celé meziválečné období charakteristické hledáním a nacházením nových modelů, nových hodnot a mezilidských vztahů. Ve 20. ani 30. letech nebyly dokončeny revize občanského zákoníku, a tedy ani osnova zákona o manželském majetkovém právu. Dalším významným mezníkem byla II. světová válka se svými obrovskými přesuny lidí, ztrátami lidských životů a poválečnou euforií.

V ČSR byly v roce 1949 uzákoněny úpravy o rozvázání manželství a zásada povinného občanského sňatku. Jsou uplatňovány čtyř požadavky pro uzavření sňatku: monogamie, neexistence příbuzenství v přímé linii, požadavek duševního zdraví, zletilost.

Muž a žena mají stejná práva a povinnosti, jejich majetek je až do zániku manželství společný a je pak dělen rovným dílem.

Výše zmíněné upravuje Ústavní zákon č. 150 / 1948, který konstituoval rovnoprávné postavení mužů a žen ve společnosti.

Zákon č. 265 / 1949 Sb. o právu rodinném upravoval rodinné poměry. Tímto zákonem zanikla otcovská moc a byla nahrazena mocí rodičovskou. Také došlo ke změnám ve vyživovací povinnosti tím, že byla zavedena alimentární povinnost i pro matky.

Výrost (1998) uvádí, že poválečná česká rodina byla poznamenána významnými celospolečenskými změnami. Lze říci, že období po roce 1948, zejména 50. léta, byla z hlediska rodiny kritická. Tehdejší filozofie považovala rodinu za přežívající buržoazní strukturu, která bude postupně zanikat a bude ve většině funkcí nahrazena kolektivem.

Stát začal přebírat na svá bedra zodpovědnost za výchovu dětí a mládeže a péči o ně tím, že zřizoval a financoval dětské domovy, jesle, mateřské školy, školní družiny, domy dětí a mládeže a další zařízení denní péče, jež měla umožnit co největšímu počtu žen v produktivním věku zařazení do pracovního procesu.

V 60. a následně 70. letech docházelo k trvalému tlaku ze strany odborníků na změnu sociální prestiže rodiny a na posílení jejího významu i stability.

V Zákoně o rodině č. 94 / 1963 Sb. § 26 odst. 3 se píše toto: „ *Soud při rozhodování o právech a povinnostech rodičů nebo při schvalování jejich dohody vždy přihlédně k tomu, aby byly zajištěny co nejpříznivější podmínky pro zdárný vývoj dítěte v uvědomělého občana“.*

Tento zákon tedy nepřímo umožňuje svěření dítěte do střídavé výchovné péče.

Rozhodování o výchově nezletilých dětí po rozvodu rodičů upravuje novela zákona o rodině č. 91 / 1998.

Matoušek (1993) uvádí, že si současná rodina udržela svou výchovnou funkci zejména vůči nejmenším dětem. Jinak je rodina místem uspokojování citových potřeb. Je také místem přerozdělení ekonomických potřeb. Rodinné vazby jsou v jistém smyslu nezrušitelné a nezměnitelné. Rodina dává příležitost k uplatnění trvalých hodnot. Nejcennějším statkem, který dnes rodina dětem předává není majetek, ale vzdělání.

Lidská osobnost potřebuje komunikovat a sdílet city se stálým okruhem nejbližších lidí z čehož plyne, že potřebuje domov. Všechny pokusy nahradit

rodinu v minulosti ztroskotaly a proto je třeba podporovat všechny formy rodin, které budou spontánně vznikat.

3.3 Dějiny výchovy v české rodině

Politická situace v českých zemích je v době pobělohorské, tedy po roce 1620 velice vypjatá, což se odráží také ve výchově v rodinách, která je velice přísná. Po bitvě na Bílé hoře dochází k rekatolizaci, což je násilné či nenásilné znovuobracení nekatolíků na římskokatolickou víru. Mnoho nekatolických duchovních je vyhnáno ze země. Na výchovu měli dále významný vliv události v Rakousko-Uhersku, jehož jsme byli součástí, které byly spojené s germanizací, což se v našich dějinách objevuje také v období okupace ve druhé světové válce. Po válce ovšem přichází další ideologie a to Bolševická. Všechny tyto události se odrážejí na rodinné výchově. Podle Matouška (1993) se proti těmto změnám bránili lidé trojím způsobem.

1. Emigrací
2. Disidenstvím
3. Systémem „dvojí morálky“ tj. císaři se dalo to co mu náleželo a v rodině se pak mohla vyznávat „víra pravá“.

Třetí cestu si vybírala většina obyvatel. Protože kdo nesouhlasil s vírou panovníka byl postaven před soud nebo mimo zákon. V tomto byla doba pobělohorská srovnatelná s komunistickou ideologií.

V době pobělohorské mají všechna práva katolíci. Kdo není katolík nemůže ani vstoupit do manželství.

V 19. století jsou pro výchovu zásadní mravní zásady. Děti od nejútlejšího věku musí být ukázněny a poslušny. Rodič je velmi přísný a děti ho musí bezvýhradně poslouchat. Rodičům se vyká a nejsou dovoleny žádné rozpustilosti či požitkářství.

20. století sebou přináší změnu postavení ženy. Ve výchově dochází ke změnám. Kázeň dětí je výsledkem spíše domluvy, nežli nějakých donucovacích prostředků. Výchova je vedena spíše mezi dvěma póly. Prvním z nich je autoritativní nesmlouvavá přísná výchova a druhým je uvolněná láskyplná výchova.

Po první světové válce je prosazována výchova od nejútlejšího dětství. Dítě je jako „tabula rasa“ nepopsaná tabule, na kterou je možno psát vhodnými

prostředky slušnou výchovu. V tomto období se upřednostňuje přesnost, pořádek, pravidelnost atp. Fyzický kontakt zejména pak mazlení není doporučován.

50. léta přináší poznání a zdůraznění potřeby mateřské lásky. Dítě má být vychovááno v harmonické atmosféře, kdy jsou k němu jeho blízcí pozorní a laskaví.

V 60. letech dochází k pronikání západní výchovné liberální výchovy, která zejména vyzdvihuje dítě na piedestal. Dítěti se nesmí nic vytýkat a ono si smí dělat co chce ovšem tato výchova vede opět jen k uvolnění mravů a k zvýšené zločinnosti.

Ve výchově, zejména pak kolektivní, která se uplatňovala prostřednictvím jeslí, družin a školek v 60. letech minulého století dochází k deprivacnímu syndromu, který není přínosný pro zdravý psychický vývoj dítěte. Objevuje se poznání, že dítě potřebuje především pevnou citovou vazbu se svými rodiči.

Po pádu komunismu se u nás objevují další významné proměny, které ovlivňují výchovu v rodinách. Je to zejména fakt, že rodiče, ať už oba nebo jen jeden, nemají pro podnikání dost času na své ratolesti. Někdy ovšem může, paradoxně, podnikání celé rodiny, rodinu udržet pohromadě a spojit.

V současnosti bychom se měli snažit vkládat do výchovy důležité mravní ideály, úctu k autoritám a také vše prolínající myšlenku sociální spravedlnosti tj., že jsou si všichni rovni.

4. KULTURNÍ VLIVY FORMUJÍCÍ RODINU

Na výchovu v rodině i na samotnou rodinu má samozřejmě vliv nejenom prostředí, ve kterém rodina žije, ale také sociální prostředí, ve kterém je situována.

Podle Matouška (1993) může být vrozená výbava mužů a žen dalekosáhle formována také přírodními podmínkami, ve kterých lidé žijí. Eskymácká žena se dokáže orientovat na ledové pláni za podmračeného dne, což civilizovaný evropský muž nedokáže. Pro eskymáckou ženu i muže je to nutnost k přežití.

V počátcích, kdy byla žena rovnocennou partnerkou mužům, ba naopak je v některých případech převyšovala, zejména schopností plodit děti, byla právě muži tato schopnost stavěna na velice významné místo, čímž byla žena vyzdvihována a vážena.

V obdobích, kdy byla nutná k přežití rodiny fyzická síla muže, zůstávala žena podřízenou muži a samozřejmě z této role vycházela také jakási přirozená závist ze strany žen. Ženy mužům doslova závidí jejich průbojnost, schopnosti, sílu, podnikavost, které od nich byly společností samozřejmě očekávány.

Jiným pohledem na stejnou problematiku může být popis Zigmunda Freuda, který uvádí, že žena závidí mužům jejich přirození. Což nazývá „kastročním komplexem.“

Průzkumem kultur se také zabývá Medová, která říká, že jakákoliv nerovnováha ve společenském statusu mužů a žen je nevýhodou jak pro všechny jednotlivce tak pro celou společnost, protože méněcennost nutně plodí nepřátelství.

Podle Matouška (1993) platí v dnešní moderní rodině tzv. „sociální monogamie“ a to proto, že se lidé stále častěji rozvádí. Muži v rodině dělají zhruba 20% práce oproti ženám.

Rodinu tedy můžeme chápat jako soužití dospělých jedinců, kteří jsou s okolní společností svázáni sociálními vazbami. Jsou okolní společností ovlivňováni, ale i oni na společnost působí a ovlivňují ji. Žijí na určitém území,

které je svými podmínkami ovlivňuje, ale na druhou stranu se oni snaží přizpůsobit jemu, ale nejen to, také ho aktivně přetvářet.

V této souvislosti můžeme uvést Bronfenbrennerův model (1982), který uvádí, že se člověk vyvíjí v sociálním kontextu. Pro tento vývoj je typické rozlišení několika systémových rovin, zahrnujících v sobě jak aspekt prostředí, tak aspekt aktivity individua.

Nejširší sociální prostředí, ve kterém rodina žije, označuje jako makrosystém. Jednotlivé faktory makrosystémů dělí pro přehlednost do několika podskupin:

1. Faktory vyplývající z tzv. „sociální adresy“. Sem lze zařadit geografickou podmíněnost, příslušnost k určitému typu společensko-ekonomické formace, k národnosti, etnické skupině. Je sem zahrnováno také životní prostředí v širokém slova smyslu – zda rodina žije na venkově, v průmyslové aglomeraci či ve velkoměstě. Sleduje se zde socioekonomický status rodiny, třídní příslušnost.

2. Faktory, při jejichž volbě je uplatňováno především procesuální kritérium. Řadíme sem faktory, které ovlivňují partnerské vztahy v průběhu jejich vývoje – určitý typ životního prostředí (sídlíště, suterénní byt ve staré zástavbě, společné sdílení rodinného domku s rodiči a prarodiči), vliv aktuální společenské situace (krize, ekonomická prosperita, válka).

3. Faktory zdůrazňující dvousměrnost či vícesměrnost interakce. Rodina a její členové nejsou pouze pasivní či přizpůsobující se, ale jejich aktivita, integrita, výběr, jsou stejně významné jako sociální vliv, které na ně působí.

4. Faktory zaměřené na míru zprostředkovanosti kontextuálních vlivů. Lze říci, že faktory působí na jednotlivé členy rodiny přímo a nepřímo. Příkladem nepřímého působení je negativní atmosféra na pracovišti jednoho z rodičů, která může vést k jeho neadekvátním reakcím v rodině. Pracoviště se

tak nepřímo podílí na celkové rodinné atmosféře a na vzájemném chování členů rodiny prostřednictvím jednoho z rodičů.

5. VLIVY OVLIVŇUJÍCÍ VÝCHOVNOU FUNKCI RODINY

Výchovnou funkci rodiny ovlivňuje celá řada faktorů, ať už pocházejí z vnějšího prostředí, sociálního nebo z prostředí samotné rodiny.

Na rodinu působí celá řada faktorů, které hrají v její funkčnosti významnou úlohu. Nejenže ovlivňují všechny zúčastněné, čímž mají přímý i nepřímý vliv na výchovu, ale také co do budoucnosti a trvalosti rodiny mohou být zcela zásadními. V této souvislosti můžeme uvést, že jako klíčový je pro budoucnost rodiny, výběr vhodného partnera.

Biologická výbava, která předurčuje rodičovské chování, ale také i stabilitu partnerského chování.

Sociální síť rodiny, která vnějšími vlivy významně přispívá k výchově a usměrňování nejen rodičů, ale i nově přichozích dětí.

Interakce, nebo chcete-li komunikace mezi partnery, ale také mezi jednotlivými členy v rodině, je významným výchovným činitelem, neboť právě komunikací, ať už verbální či neverbální, se lidé nejvíce učí.

Významnými vlivy, které ovlivňují výchovu v rodině jsou také různá omezení, ze strany zdravotního stavu některého z rodičů nebo postižení samotného nově narozeného dítěte.

V neposlední řadě jsou to také především vlivy sociálního prostředí tj. společenské, předškolní a školní výchovy, ale také i kulturní vlivy a zákonné normy.

5.1 Volba partnera

Nežli vznikne sama rodina je třeba, aby se dva lidé potkali a seznámili s čímž úzce souvisí výběr partnera, který bude významně ovlivňovat výchovnou funkci vznikající budoucí rodiny.

Lidé si sebou do vztahu přinášejí jisté představy o ideálním partnerovi, které se v nich vytvářejí již od dětství a jsou ovlivněny zejména vzory z dětství tj. rodiči, příbuznými, ale také vzory, které se k nim dostávají prostřednictvím médií, ať už se jedná o pohádky, filmy, knihy atp.

Vzory působí na člověka a zkušenosti, které nabyl jej vedou k vyhledávání partnera se kterým by mu bylo stejně dobře. Jako příklad bychom mohli uvést ženy, které hledají ve svých partnerech známý obraz chování otce, bratra, hrdiny z pohádky atp.

Lidé tedy vstupují do vztahů s jistým očekáváním, které je buďto naplněno nebo naopak. Samozřejmě nebývá-li naplněno, dochází ke konfliktům, které mohou významně ovlivňovat výchovné funkce rodiny. Partneři, kteří se odklánějí od jistého ideálu pro který byli vyhledáni a zvoleni jako životní, mohou se pak snadno setkávat s odmítnutím, které v mnoha případech vyústí uje v rozpad rodiny.

Matoušek (1993) v této souvislosti popisuje očekávání muže a ženy takto:

Žena očekává od muže

1. Posedět a popovídat si o běžných starostech doma i v práci.
2. Duševní porozumění, kterým chce žena s mužem sdílet niterní pocity.
3. Muž by měl vycítit potřeby ženy a reagovat na ně.
4. Vyjadřovat lásku celým svým životem a dávat ženě důkazy, že je milována.

Muž očekává od ženy

1. Uvařeno, uklizeno.
2. Neobtěžovat s problémy při chodu domácnosti.
3. Sex kdykoli se mu zachce nepočítá s tím, že by mohl být odmítnut.
4. Stálý a neustálý obdiv.

5.2 Rodina a sociální okolí

Rodina je prvním místem, kde se dítě setkává s výchovou a příbuzenskými vazbami. Je to místo ve kterém se dítě setkává s instrukcemi co smí či nesmí dělat, kam smí či nesmí chodit a proč, s kým by se mělo bavit a s kým ne tedy setkává se také s předsudky, které pramení z předešlé zkušenosti jeho rodičů a známých.

Výchova dětí v rodině a také schopnosti rodiny, která se s výchovou potýká je přímo závislá na tom jakým způsobem je rodina schopna kooperovat se svým sociálním okolím.

Matoušek (1993) toto spojení nazývá sociální síť rodiny. Což znamená koalici rodin, které jsou na sobě závislé. Do těchto vazeb se také někdy počítají i nepřibuzní lidé což jsou např. (přátelé, známí, atp.).

Po narození dítěte můžeme být svědky toho jak tato podpůrná síť funguje. Příbuzní a známí se spolupodílí na vzájemné podpoře, hlídání, všeprolínající pomoci, ale i přímé výchově nového člena rodiny.

Reiss v této souvislosti uvádí tři dimenze rodinného paradigma:

1. Konfigurace, kterou můžeme chápat jako způsob, kterým dokáže rodina pojmát své prostředí jako předpověditelné.
2. Koordinace je parametr jak se rodina cítí být vnímána svým sociálním okolím.
3. Uzavřenost pak udává rovnováhu mezi otevřeností rodiny vůči novým zkušenostem a uchováním rodinných tradic.

Matoušek (1993) v souvislosti s výchovou v rodinách uvádí, že se dříve uzavírala rodinná společenství, která měla čelit „bezbožnému světu“ snáze. V 60. letech se v souvislosti s hnutím „hipís“ objevovala tzv. kolektivní výchova. Všichni muži byli považováni za manžele všech žen. Děti byly považovány za společné. Byla to snaha nahradit nukleární rodinu. Ovšem až na izraelské „kibucy“ měly všechny ostatní komunity krátký život a brzy se rozpadly.

5.3 Biologická podmíněnost partnerského chování

Muži a ženy se učí vzájemnému porozumění a spolupráci od nepaměti. Je to dáno tím, že jeden bez druhého by v těžkých dobách nemohli přežít, reprodukovat se a proto je přirozené, že stále opakovaně přes veškerá úskalí hledají společnou cestu.

Rozdíly mezi muži a ženami jsou výsledkem evoluce, nikoli výsledkem učení, jak bychom se mohli dočíst v některých radikálních feministických tvrzeních.

Matoušek (1993) uvádí, že civilizační vývoj posledních staletí maskuje naši biologickou podstatu.

Rodina nemůže existovat bez rozdílnosti muže a ženy. Muži a ženy z pochopitelných důvodů proto nevidí svět stejně.

Muži mají podle Matouška (1993) lepší prostorovou orientaci. Můžeme se jen dohadovat zda ji získali tisíciletými loveckými výpravami ze kterých by se bez ní nedokázali vrátit ke svému kmeni. Mají schopnost vymýšlet praktické věci, které umožní zjednodušit si práci. V mládí se u nich projevuje agresivní chování.

Ženy na rozdíl od mužů mají větší zájem o mezilidské vztahy. Mají lepší schopnost vcítit se do druhých lidí, mají např. také prokazatelně lepší paměť na jména.

Pozorované rozdíly jsou největší v mládí a v časně dospělosti. Jak uvádí Matoušek (1993) je podle vědců tento rozdíl způsoben jinou organizací nervové soustavy zejména pak mozku a to právě vlivem pohlavních hormonů. Z výše zmíněného vyplývá, že je žena lépe vybavena pro výchovné, pečovatelské a provozní záležitosti uvnitř rodiny, zatímco muž je předurčen spíše k ochraně rodiny a k tomu, aby se stal živitelem rodiny.

Pochopitelně, že si děti, které v rodině vyrůstají povšimnou rozdílů a s těmito výchovnými vzory se posléze identifikují.

5.4 Partnerská komunikace a komunikace mezi rodiči a dětmi

Na počátku vztahu dochází ke vzájemnému kontaktu, který probíhá na úrovni mluveného slova nebo prostřednictvím mimiky pouze pohledem, gestem.

Poznávají-li se dva lidé, dochází k rozhovorům, tedy se stává mluvené slovo nositelem informace o tom druhém. Lidé se navzájem ovlivňují tím jak na sebe působí, čímž se vytvářejí hluboké mezilidské vztahy.

Ve zdravé funkční rodině, která má zájem o své děti dochází k čilé komunikaci, prostřednictvím které si děti osvojují vědomosti, rodinné tradice, ale také se dozvídají prostřednictvím otázek něco z minulosti rodičů, prarodičů a i mnohé informace ze své vlastní minulosti např. u alba s fotografiemi.

Prostřednictvím mluveného slova si děti a rodiče osvojují pravidla her, vysvětlují různé situace, ať už se s nimi dítě setkává v pohádkách, ve filmech, v knihách, na ulici, venku na pískovišti, v dopravních prostředcích i třeba ve frontě na vánočního kapra atp.

Probíhající komunikace nám při pozorování rodin mnohé napoví o jednotlivých členech, ale také o samotné funkčnosti rodiny.

Matoušek (1993) o komunikaci mezi mužem a ženou uvádí, že ženy častěji používají v konverzaci otázky. Používají slova znamenající kvalitu nebo intenzitu. Necháávají muže, aby jim vstupovali do hovoru a v neposlední řadě nechávají muže, aby měnil téma hovoru. Povzbuzují muže, aby o sobě více mluvil.

Muži na rozdíl od žen si více věcí, zvláště pak neúspěchů, nechávají pro sebe. Méně svým ženám naslouchají a stále častěji se vytráčí z chodu domácnosti a dokonce jsou v mnoha případech zastupitelní ženou v roli živitelů.

Napětí mezi tradičními rolemi mužů a žen ovlivňuje současnou nestabilitu rodiny. Muži, ale i některé ženy, se při materiálním a finančním zaopatření rodiny dostávají do přetížení a následné časové tísně, která vyplývá z časově náročného zaměstnání. Není pak divu, že nemají již ve večerních hodinách, kdy přichází domů, čas, chuť ba ani ochotu naslouchat problémům

se kterými se jim chce druhý partner svěřit, nebo dokonce o něčem důležitém rozhodovat či někoho vychovávat. Touto neochotou naslouchat a zaujímat stanoviska jsou mnohé rodiny ohroženy po stránce existenční a často vlivem právě nedostatečné komunikace dochází k jejich rozvratu.

Podle Matouška (1993) jsou vztahy v rodině definovány dvěma pravidly. Prvním z pravidel je komunikační stereotyp a druhým je rodinný mýtus. Tímto rodinným mýtem si rodina zdůvodňuje, že to co dělá nejde dělat jinak. Tento postoj je spíše postojem obranným a rodina se jejím prostřednictvím brání vlivům, které k ní přichází z venčí.

5.5 Nemoc v rodině

Onemocnění vzniká postupně nebo se o nemoci či postižení dítěte, nebo některého člena rodiny dozvídají ostatní najednou, nebo-li neočekávaně.

Na takovou situaci proto potom reagují rozdílně a mnohdy nepředvídatelně. Důvodem je předešlá nezkušenost, nepřipravenost na nemoc či postižení, zkrácené informace o postižení, které se k nim dostávají z rozdílných pramenů v neúplné formě.

Nežli se rodina na celou nově vzniklou situaci adaptuje prochází stresujícím obdobím a pokud jde o styky se svým okolím, vyhledává spíše pochopení a pocit sounáležitosti. Od koho je nedostává, s tím se přestává stýkat. Rodina také mnohdy nestojí o soucit a lítost a doslova se i sama od reakcí okolního světa izoluje.

Takováto izolace ovšem neprospěje zejména ostatním sourozencům, ani dospělým, zdravým členům rodiny.

Stabilita rodiny a výchovná funkce rodiny je přímo závislá na tom, kdo z rodiny je zasažen nemocí. Jedná-li se o dospělého, který se dosud významně staral o chod domácnosti nebo jde-li o dospělého, který přinášel do rodiny významnou nezanedbatelnou částku pro její bezvadné ekonomické fungování. Jedná-li se o postižení dítěte, může i toto být důvodem celé řady neúměrných reakcí jež mohou vést k nestabilitě rodiny a k její absenci na poli výchovném. Je to například pocit rodičů, že by se měli spíše věnovat svému postiženému či jinak nemocnému dítěti, které jejich pomoc a pozornost přece tolik potřebuje. V mnoha případech může dojít i k tomu, že se postižený snaží upoutávat na sebe pozornost, čímž manipuluje se svými pečovateli.

Rodina by tedy měla samozřejmě pomáhat svému nemocnému členovi, ale také by neměla zapomínat na své zdravé členy, kteří si třeba z náročné péče o postiženého potřebují odpočinout, relaxovat a nabrat nové síly. Také je nutné přehodnotit své dosavadní cíle a snažit se dosáhnout funkčnosti celku v němž nebude žádný ze zúčastněných pociťovat nedostatek pozornosti, lásky, empatie, vlídnosti a ohleduplnosti, což není vždy snadné.

5.6 Vlivy předškolní, školní a kulturní výchovy

Vztah rodičů, zejména pak matky k dítěti, vzniká již dlouho před narozením, kdy v mnoha případech matka zpívá a hladí své nenarozené dítě ve svém nitru. Je to pochopitelné, neboť stavy strachu i úzkosti či sevření nebo naopak stavy radosti, blaženosti, klidu jistě cítí nejenom matka, ale také její nenarozené dítě.

Porodem se mění v rodině celá situace a i zaběhlé rituály. Mění se radikálně u rodin s prvním potomkem, ale také u rodin, které již potomka mají. U prvorozených se jedná zejména o to, že si dítě vychutnává veškerou pozornost svých rodičů i celé rodiny. Změnou je to i pro otce, který již nemá tolik pozornosti od své partnerky, musí řešit nové situace, více se angažovat a pomáhat v rodině. Pro rodiny s více dětmi jsou to zase sourozenci, kteří bývají sesazeni z pomyslného trůnu a na jejich místo bývá dosazeno nově příchozí miminko, které vyžaduje více pozornosti své maminky. V tomto případě je velice vhodné vést a připravovat sourozence na příchod nového člena do rodiny, a tím v nich pěstovat zvědavost a lásku, nikoli závist. Přechod je pak pro ně snazší a není zpravidla provázen většími problémy či zhoršením chování sourozenců, kteří na sebe chtějí také jakýmkoli prostředky upoutávat pozornost svých rodičů.

Po narození se dítě váže především na svou matku, která je jeho prostředkem k získávání základních potřeb jako je např. potřeba obživy, lásky, mateřského tepla atp. Mezi matkou a dítětem tedy vlivem fyzické blízkosti dochází k pevnému poutu.

Průvodcem vzájemného odloučení v určitém období mezi 12-18 měsícem je tzv. separační úzkost. Tato úzkost přetrvává až do doby, kdy nezíská dítě i k ostatním dospělým a lidem se kterými se setkává a musí s nimi trávit určitý čas např. při hlídání, jistou důvěru.

V předškolním věku by měly děti alespoň jeden rok před nástupem do školy navštěvovat předškolní kolektivní zařízení, kde se setkávají s prostředím tvořeným svými vrstevníky a učí se poslouchat nejen paní učitelku, ale také kooperovat a spolupracovat se stejně starými dětmi. Paní učitelka je

prostřednictvím vzdělávacích programů připraví na školní docházku a děti se naučí vycházet s ostatními při různých situacích ve hře, ale také ve vypjatých situacích při hádce. Tedy se učí sociálním dovednostem.

Dítě v tomto období porovnává sebe s ostatními kamarády. Porovnává rodiče své i svých kamarádů, porovnává také prostředí ve své rodině a prostředí v rodinách svých kamarádů a v neposlední řadě také srovnává učitelku se svou matkou atp.

Funkční rodina má vytvořený určitý vzorec odměn a trestů, který to či ono připouští a to či ono zavrhuje. Podle tohoto vzorce musí mladí školáci vykazovat jisté výsledky. Tyto výsledky jsou přímo úměrné tlaku, který je na ně ze strany rodičů vyvíjen, ale také odpovídá schopnostem dítěte a protože své dítě znají především právě rodiče, měli by k tomuto přistupovat zodpovědně, aby dítě zbytečně nestresovali a nepřetěžovali. Rodina by si měla nacházet čas na společné aktivity a různé zaběhlé činnosti, při kterých se stále dobře poznává a má prostor pro komunikaci.

V pubertě se význam rodiny dostává do pozadí a dítě se stále více osamostatňuje a prostřednictvím prožívání mezi svými vrstevníky hledá samo sebe. V této fázi by měla výchova spíše směřovat k dobré radě a porozumění nikoli k nějaké formě trestu, která vede spíše ke vzdoru a nedůvěře.

Na rodinu působí celá řada kulturních a sociálních vlivů, které vycházejí zejména z oblastí ve kterých se rodina pohybuje nebo ze kterých jednotliví rodiče pocházejí. Významně výchovu v rodině ovlivňuje fakt z jakých rodin sem otec i matka přicházejí, z jakých vrstevnických skupin, vzdělávacích institucí či jiných partnerských vztahů jsou svedeni do této nově vznikající rodiny.

Výrost (1998) v této souvislosti zmiňuje ekosystém, který sdružuje sociální činitele, kteří nepůsobí přímo na členy rodiny mimo rámec rodiny, ale pouze na prostředí, v němž jsou jednotlivci začleněni.

Například změna vzdělávacího systému může ovlivnit rodinnou atmosféru (zavedení množin do prvních tříd ZŠ vyvolávalo mnohé konfliktní situace v rodinách a vedlo i k negativním pocitům selhávání a nedostačivosti u rodičů).

Mikrosystém sdružuje takový typ sociálních faktorů, které působí na jedince bezprostředně. Lze sem zařadit konkrétní způsoby rodinné komunikace, vzájemnou percepci členů rodiny, určitou rodinnou filozofii, uplatňované výchovné principy, způsob trávení volného času, hospodaření s financemi, rozdělování činností spojených s chodem domácnosti. Svůj význam zde hraje mikroklima domova z hlediska estetického i z hlediska rozdělení jednotlivých „zón“, příslušejících jednotlivým členům rodiny. Mezi tyto faktory lze zařadit vzdělání a inteligenci jednotlivých členů rodiny i jejich zdravotní stav, pocit spokojenosti, pohlavní specifika, ale také uznávané hodnoty, vztah k širší rodině, ke společnosti jako celku.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. CÍL PRŮZKUMU

Děti jsou v předškolním věku nastaveny k poznávání nových věcí. Přejímají celou řadu příkladů, dovedností, ale také postojů k rozličným situacím, dokonce napodobují své vybrané vzory nejen chováním, vystupováním, ale také gesty, mimikou a mnohdy i verbálními projevy např. opakováním oblíbených slov nebo celých slovních spojení.

Snadná ovlivnitelnost umožňuje lehkou ovladatelnost, ale i směřování jistým směrem, ovšem je zde, jako druhá strana mince, také dosti významné procento nebezpečí, na základě kterého může dítě v předškolním věku zaujmout určité postoje a vybudovat si specifické vzorce chování, které jsou pak v budoucnu mimoděk spouštěny konkrétními danými situacemi. Tyto vzorce chování mohou být osvojeny na základě médiemi předkládaných obrazů a způsobu jak se v určitých situacích zachovat, ale také může být ono chování a často k tomuto dochází, vštěpováno příkladem z okolí nejbližšího. Tímto nejbližším okolím je nepochybně rodinné prostředí, ve kterém se mladý člověk nachází, vyrůstá a které ho významně ovlivňuje. Nezanedbatelně pak přispívá k jeho tělesnému, ale především i emocionálnímu vývoji.

Rodiče mají tedy nezastupitelnou úlohu při výchově dítěte a to právě proto, že se v mnoha situacích stávají vzorem chování a jednání, ale také jsou pro dítě zdrojem významných emocionálních prožitků. V naší práci se tedy právě proto zaměříme na průzkum rodinného prostředí.

Cílem diplomové práce je zjistit zda mají rodiče dostatek potřebného času k výchově svých dětí a zmapovat výchovné prostředí v současné rodině. Dílčími cíli je zjištění v kolika případech jsou děti vychovávány oběma partnery, jak stabilní je současná rodina, z kolika sourozenců dítě pochází, s čímž může také souviset jaké se dětem dostává pozornosti, zda si s nimi rodiče hrají, který z rodičů má více času na své dítě a který by naopak více času uvítal, ovšem nedovoluje mu to třeba pracovní vytížení a v neposlední řadě se také pokusíme zmapovat zaměstnanost rodičů, která přímo souvisí

s ekonomickou situací rodiny a s uspokojováním materiálních potřeb, které jsou v dnešní době, více než kdy jindy měřítkem sociálního statusu.

6.1 Pracovní hypotézy

Ve všech kulturách i ve všech společenských zřízeních se setkáváme s naprosto stejným vzorcem, kterým je soužití dvou jedinců opačného pohlaví, kteří se spolupodílí na zabezpečení a výchově svých potomků. Na základě tohoto faktu jsme přesvědčeni o tom, že jsou to právě rodiče, kteří významnou měrou ovlivňují a utváří první a základní hodnoty, postoje a vnímání mladého člověka.

Rodiče jsou vychovateli svých potomků, ale jsou také i živiteli, z tohoto důvodu nemá většina z nich tolik času na výchovu kolik by si přálo. V celé společnosti je vysoká míra nezaměstnanosti a proto si myslíme, že tomu u našich respondentů nebude jinak. Mladí lidé v dnešní době neuznávají svazek manželský jako důležitou podmínku pro společný život a na základě tohoto trendu si myslíme, že bude více než třetina dotázaných žít se svým partnerem bez oddacího listu.

6.2 Použité metody

Dotazník (viz. příloha A) je sestaven tak, aby respondenti (rodiče) vyjádřili svůj názor za pomoci uzavřených otázek, které reprezentují převážně čtyři alternativní odpovědi s tím, že v 5. otázce je zvolena jako čtvrtá možnost (pod písmenem d) volná odpověď. V otázce s č. 7 jsou možnosti jak odpovědět pouze dvě. V 1. otázce si zvolí jednu ze tří odpovědí. Ve 3. otázce je možno vybírat z pěti odpovědí, přičemž k dotazníku a konkrétně právě k této otázce, vytvoříme vysvětlivky, které upřesňují frekvenci odvádění dětí do mateřské školy, tj. kdo častěji vodí dítě, abychom dosáhli objektivnější odpovědi na tuto otázku. V 8. a 10. dotazníkové otázce je šest možností k odpovědi, přičemž v 8. otázce je zvolena jako šestá možnost (pod písmenem f) alternativní odpověď.

Dotazník obsahuje baterii jedenácti otázek. Odpovědi na tyto otázky jsou formulovány takovým způsobem, aby nebyly zavádějící a aby vedly k jednoznačné odpovědi na danou otázku. Úkolem respondentů je zakroužkovat jednu z odpovědí na základě vlastních zkušeností a vyjádřit tak názor na danou problematiku. Respondentům byl dotazník osobně předán v prostorách mateřské školy k individuálnímu vyplnění. Zpracování údajů bylo anonymní a všichni oslovení rodiče byli seznámeni s tím, že informace získané prostřednictvím dotazníku budou použity pouze k účelům této diplomové práce.

6.3 Průzkumný soubor

Výběr vzorku dotazovaných rodičů probíhal tak, že jsme oslovili rodiče všech dětí, které navštěvují MŠ Kpt. Nálepky 2309, Louny. Tuto trojtřídní mateřskou školu navštěvuje 76 žáků.

Tabulka č. 1: počet oslovených rodičů

Rodiče dětí	Počet
Spolupracovalo	67
Nespolupracovalo	9
Celkem osloveno	76

Tabulka č. 2: dělení dle věkové kategorie

Respondenti	Počet
Rodiče dětí 3-4 letých	20
Rodiče dětí 4-5 letých	28
Rodiče dětí 5-6 letých a s OŠD	28
Celkem	76

6. 4 Analýza dat

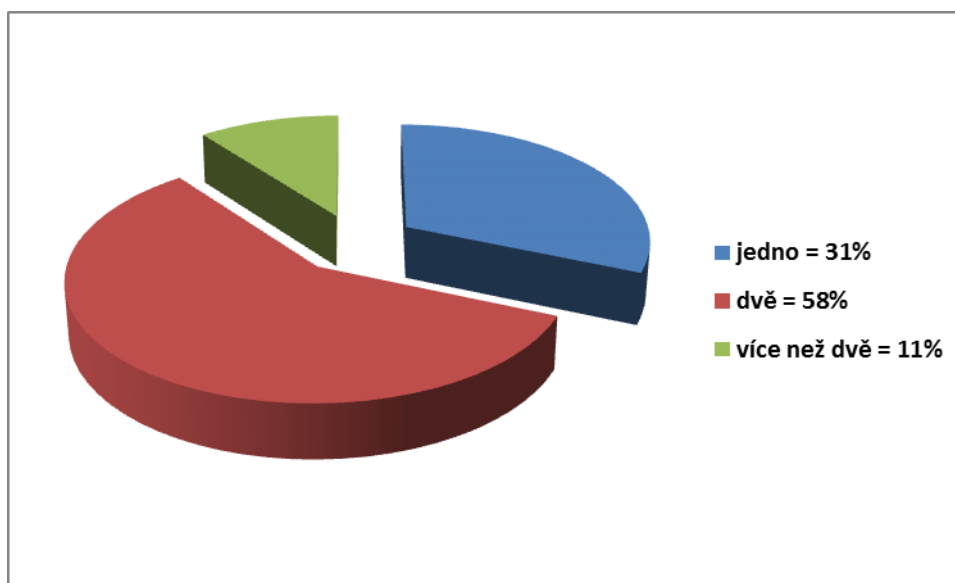
Otázka č. 1 : Kolik máte dětí?

a) jedno

b) dvě

c) více než dvě

Graf č. 1: grafické znázornění výsledků otázky č. 1

Tabulka č. 3: zhodnocení otázky č. 1 (v %)

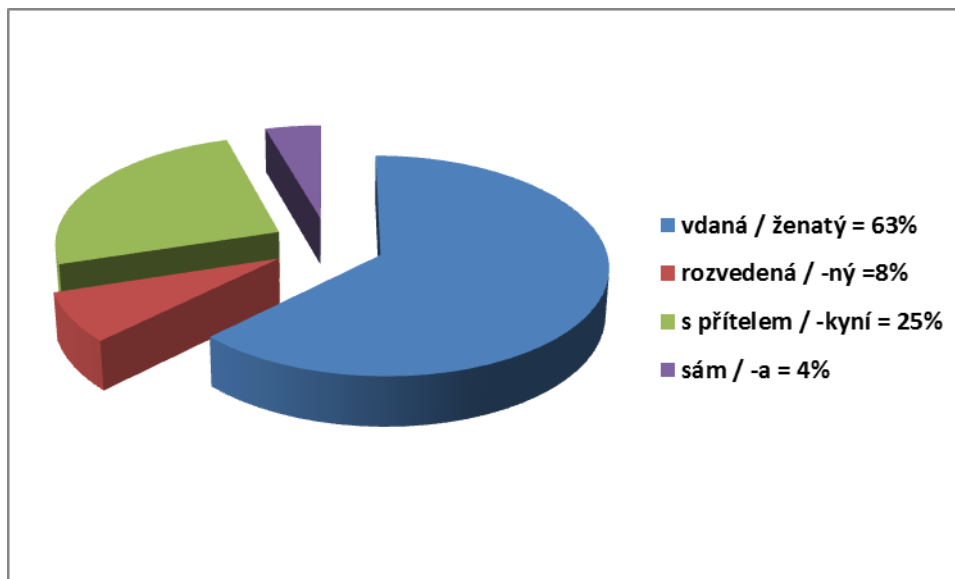
	počet	%
jedno	21	31
dvě	39	58
více než dvě	7	11
celkem	67	100

Ze šedesáti sedmi oslovených rodičů, kteří nám odpověděli prostřednictvím dotazníku na první otázku má 58 % (výsledná čísla jsou uváděna v procentech zaokrouhlena) dvě děti, 31 % uvádí, že má jedno dítě a 11 % rodičů má více než dvě děti.

Otázka č. 2 : Jste ...

- a) vdaná / ženatý**
- b) rozvedená / -ný**
- c) s přítelem / -kyní**
- d) sám / -a**

Graf č. 2: grafické znázornění otázky č. 2

Tabulka č. 4: zhodnocení otázky č. 2 (v%)

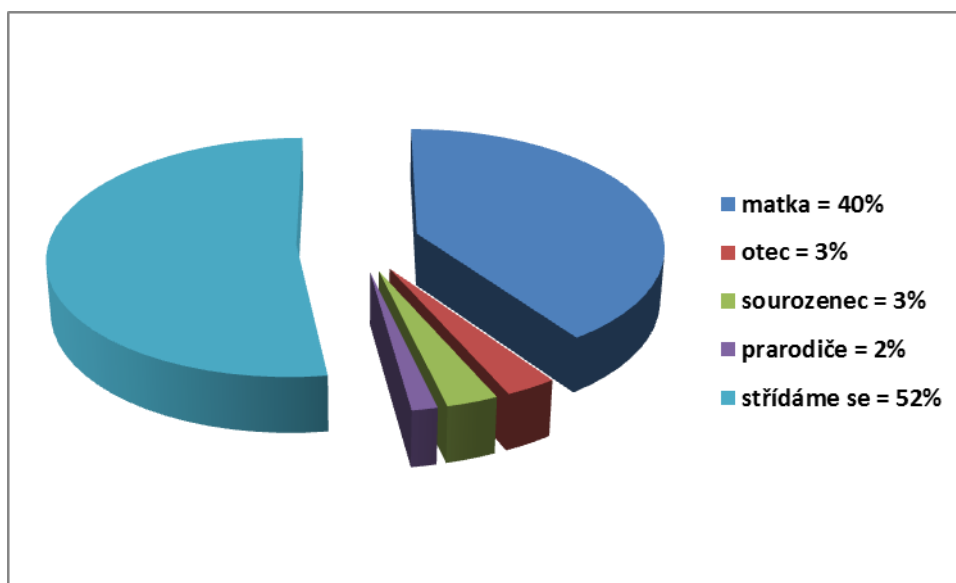
	počet	%
vdaná / ženatý	42	63
rozvedená / -ný	5	8
s přítelem / -kyní	17	25
sám / -a	3	4
celkem	67	100

V 63 % oslovených jsou partneři manželé. V 25 % žijí s přítelem nebo přítelkyní, rozvedených je 8 % zatímco 4 % rodičů uvádějí, že žijí sami.

Otázka č. 3 : Kdo vodí dítě do MŠ?

- a) matka
- b) otec
- c) sourozenec
- d) prarodiče
- e) střídáme se

Graf č. 3: grafické znázornění otázky č. 3

Tabulka č. 5: zhodnocení otázky č. 3 (v%)

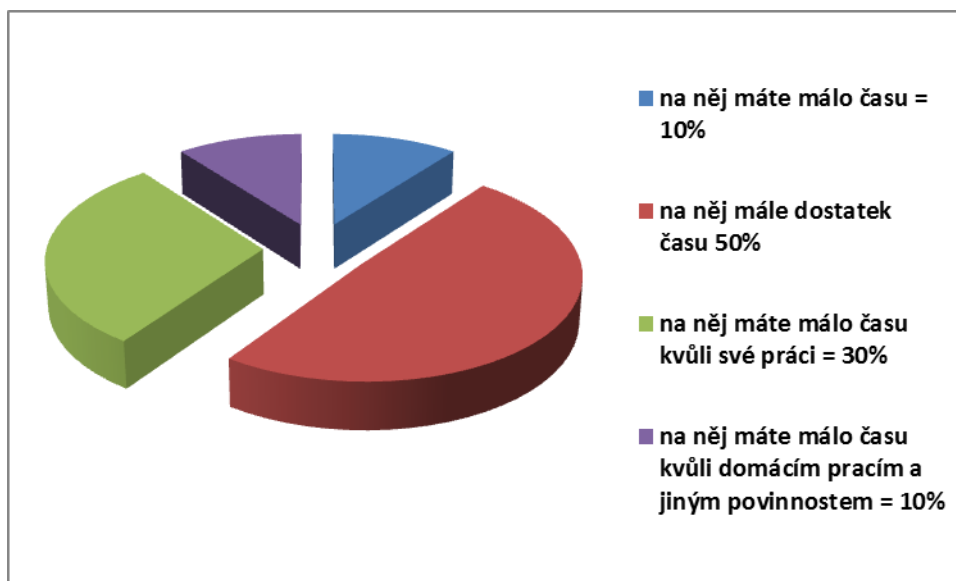
	počet	%
matka	27	40
otec	2	3
sourozenec	2	3
prarodiče	1	2
střídáme se	35	52
celkem	67	100

Při odvádění dětí do mateřské školy se 52 % rodičů střídá, ve 40 % vyprovází dítě pouze matka, ve 3 % případů odvádí dítě pouze otec, ve stejném počtu, tedy ve 3 % odvádí dítě starší sourozenec a pouze ve 2 % jsou děti do školy doprovázeny svými prarodiči.

Otázka č. 4 : Při výchově svého dítěte máte pocit, že:

- a) na něj máte málo času**
- b) na něj máte dostatek času**
- c) na něj máte málo času kvůli své práci**
- d) na něj máte málo času kvůli domácím pracím a jiným povinnostem**

Graf č. 4: grafické znázornění otázky č. 4

Tabulka č. 6: zhodnocení otázky č. 4 (v%)

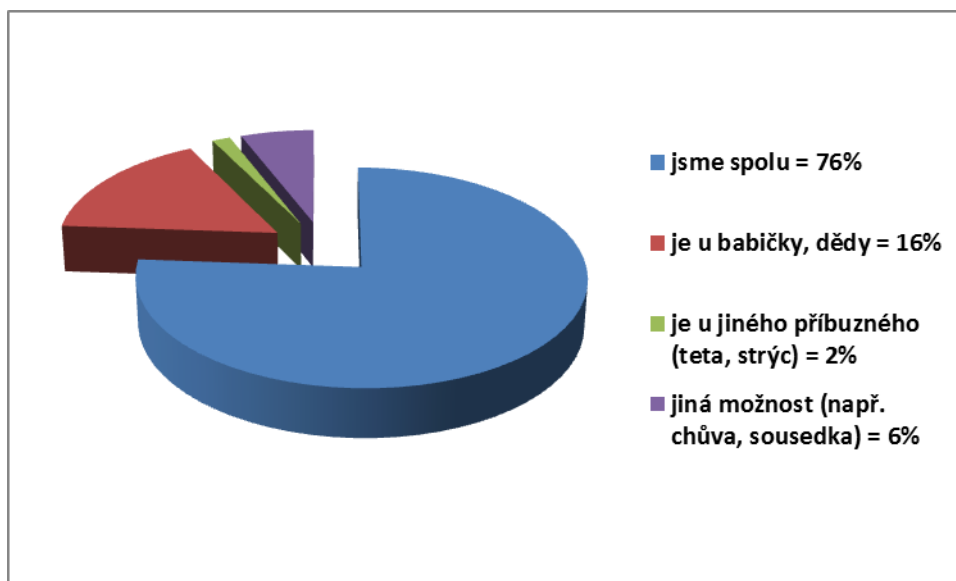
	počet	%
na něj máte málo času	7	10
na něj máte dostatek času	33	50
na něj máte málo času kvůli své práci	20	30
na něj máte málo času kvůli domácím pracím a jiným povinnostem	7	10
celkem	67	100

Polovina dotazovaných rodičů uvádí, že má na své dítě dostatek času, 30 % má pocit, že má málo času kvůli své práci, 10 % uvádí, že má na dítě málo času a stejný počet, tedy 10 % rodičů uvádí, že má na své dítě málo času kvůli domácím pracím a jiným povinnostem.

Otázka č. 5 : Po příchodu dítěte z MŠ:

- a) jsme spolu**
- b) je u babičky, dědy**
- c) je u jiného příbuzného (teta, strýc)**
- d) jiná možnost (např. chůva, sousedka)**

Graf č. 5: grafické znázornění otázky č. 5

Tabulka č. 7: zhodnocení otázky č. 5 (v%)

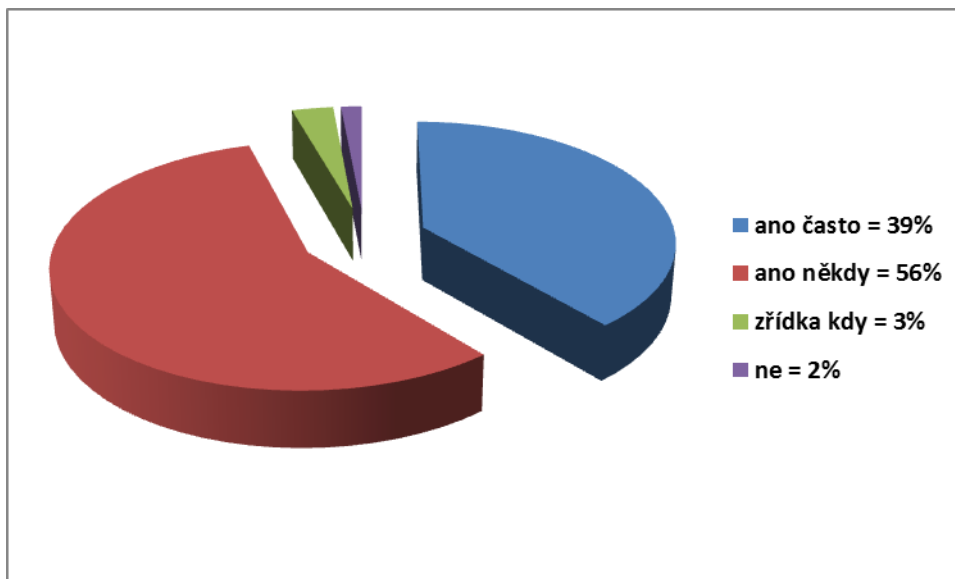
	počet	%
jsme spolu	51	76
je u babičky, dědy	11	16
je u jiného příbuzného (teta, strýc)	1	2
jiná možnost (např. chůva, sousedka)	4	6
celkem	67	100

Po příchodu dítěte z MŠ jsou v 76 % rodiče spolu s dítětem, v 16 % jsou děti u svých prarodičů. Chůvu jako možnost hlídání využívá 6 % dotázaných a pouze ve 2 % případech jsou děti po odchodu z MŠ u jiného příbuzného.

Otázka č. 6 : Hrajete si s dítětem v průběhu dne?

- a) ano často**
- b) ano někdy**
- c) zřídka kdy**
- d) ne**

Graf č. 6: grafické znázornění otázky č. 6

Tabulka č. 8: zhodnocení otázky č. 6 (v%)

	počet	%
ano často	26	39
ano někdy	38	56
zřídka kdy	2	3
ne	1	2
celkem	67	100

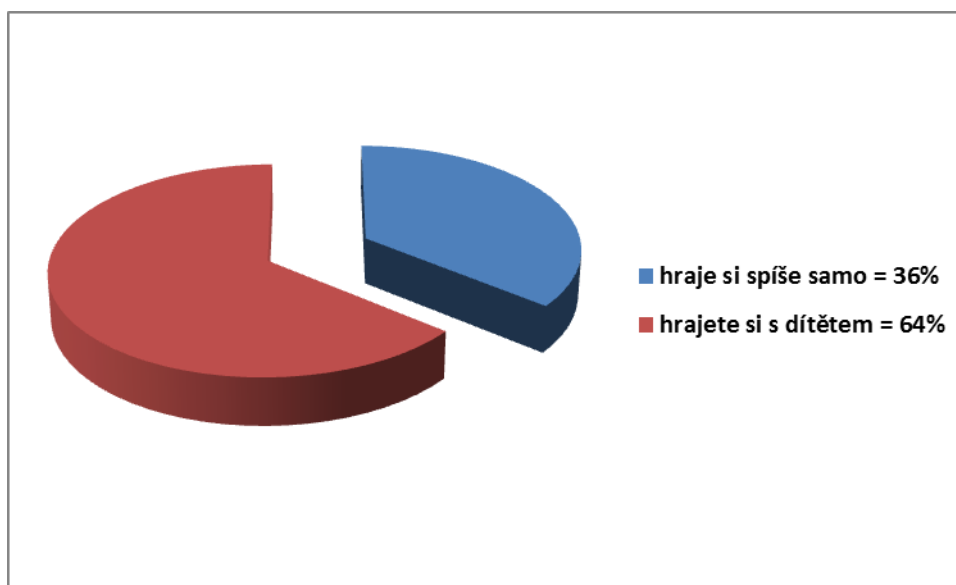
Nadpoloviční většina rodičů uvádí, že si se svým dítětem v průběhu dne někdy hrají, 39 % si hraje s dítětem často, 3 % si hrají zřídka kdy a pouze 2 % dotázaných si se svých dítětem v průběhu dne nehraje.

Otázka č. 7 : Pokud je s vámi dítě doma ve volných dnech, např. o víkendech:

a) hraje si spíše samo

b) hrajete si s dítětem

Graf č. 7: grafické znázornění otázky č. 7

Tabulka č. 9: zhodnocení otázky č. 7 (v%)

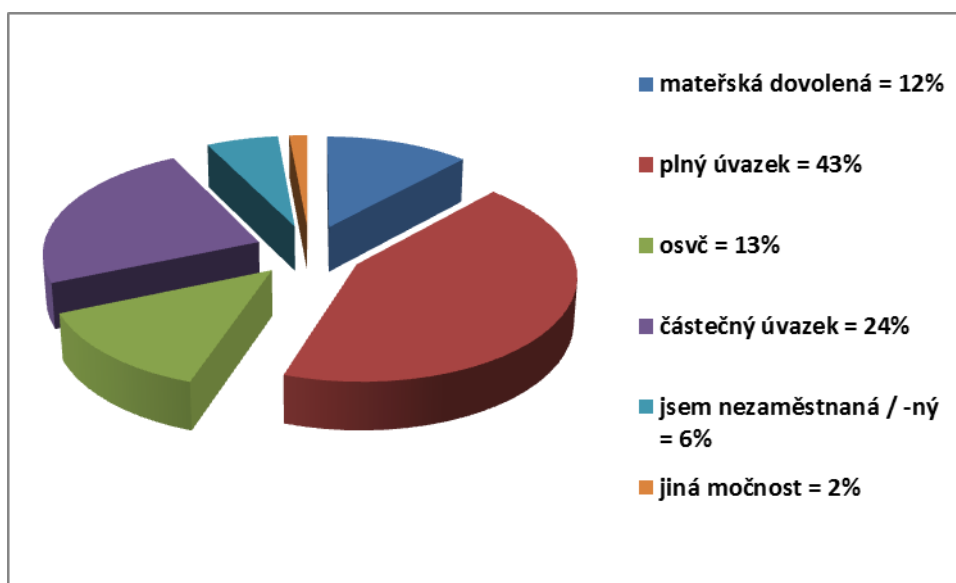
	počet	%
hraje si spíše samo	24	36
hrajete si s dítětem	43	64
celkem	67	100

Ve volných dnech a o víkendech si 64% rodičů hraje se svými dětmi, 36% dotázaných uvádí, že si jejich děti ve volných dnech hrají spíše sami.

Otázka č. 8 : Jste v pracovním poměru:

- a) mateřská dovolená
- b) plný úvazek
- c) osvč
- d) částečný úvazek
- e) jsem nezaměstnaná / -ný
- f) jiná možnost

Graf č. 8: grafické znázornění otázky č. 8

Tabulka č. 10: zhodnocení otázky č. 8 (v%)

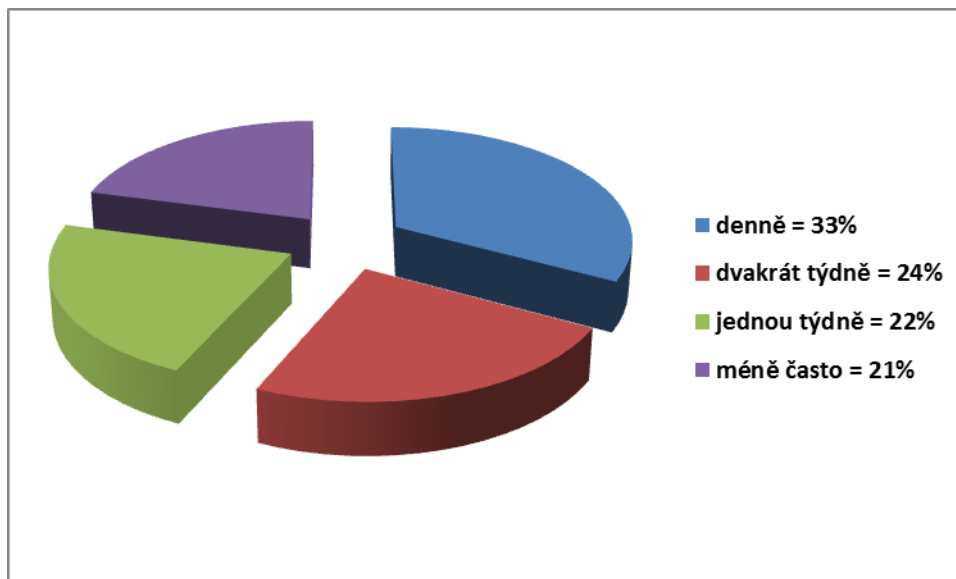
	počet	%
mateřská dovolená	8	12
plný úvazek	29	43
osvč	9	13
částečný úvazek	16	24
jsem nezaměstnaná / -ný	4	6
jiná možnost	1	2
celkem	67	100

Na plný úvazek je zaměstnáno 43% rodičů, 24% uvádí, že je zaměstnáno na částečný úvazek, 13% rodičů podniká jako osvč, 12% je na mateřské dovolené. Nezaměstnaných je 6% a jako jinou alternativní odpověď uvedl jeden z rodičů, že je v invalidním důchodu.

Otázka č. 9 : Čtete svým dětem před spaním?

- a) denně
- b) dvakrát týdně
- c) jednou týdně
- d) méně často

Graf č. 9: grafické znázornění otázky č. 9

Tabulka č. 11: zhodnocení otázky č. 9 (v%)

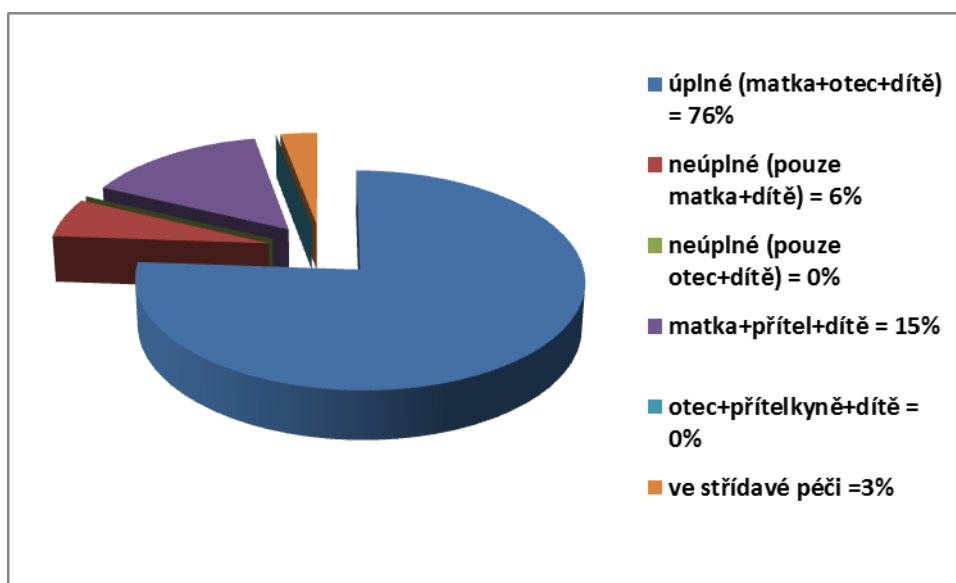
	počet	%
denně	22	33
dvakrát týdně	16	24
jednou týdně	15	22
méně často	14	21
celkem	67	100

Denně čte dětem 33% dotázaných, 24% rodičů čte dětem dvakrát týdně, jednou týdně čte 22% dotázaných a celkem 21% uvádí, že dětem čte před spaním méně často.

Otázka č. 10 : Svě dítě (děti) vychováváte v rodině:

- a) úplné (matka + otec + dítě)**
- b) neúplné (pouze matka + dítě)**
- c) neúplné (pouze otec + dítě)**
- d) matka + přítel + dítě**
- e) otec + přítelkyně + dítě**
- f) ve střídavé péči**

Graf č. 10: grafické znázornění otázky č. 10

Tabulka č. 12: zhodnocení otázky č. 10 (v%)

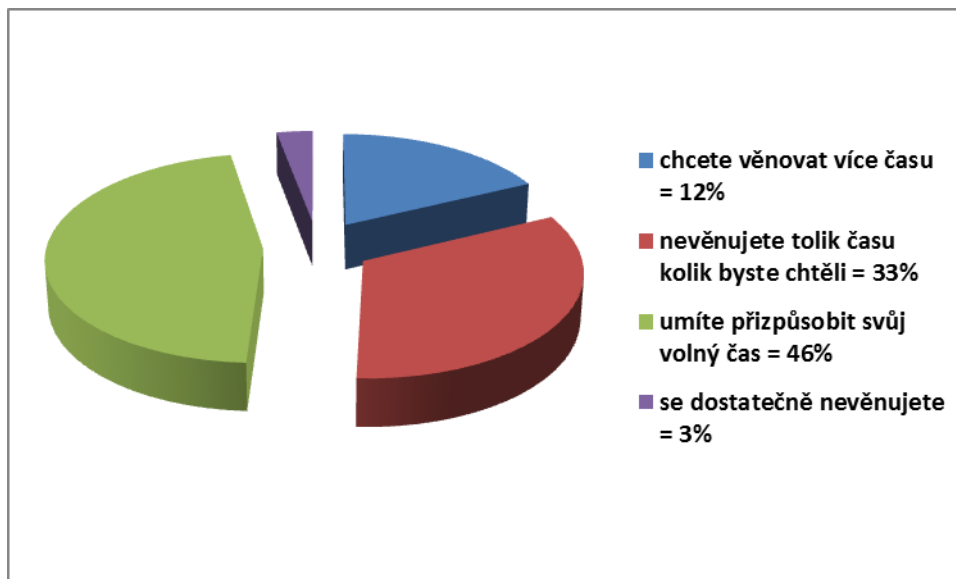
	počet	%
úplné (matka+otec+dítě)	51	76
neúplné (pouze matka+dítě)	4	6
neúplné (pouze otec+dítě)	0	0
matka+přítel+dítě	10	15
otec+přítelkyně+dítě	0	0
ve střídavé péči	2	3
celkem	67	100

V úplné rodině vychovává své děti 76% rodičů, 15% dotázaných vychovává své dítě s přítelem. V 6% vychovává své dítě pouze matka a ve třech procentech je dítě vychováno ve střídavé péči.

Otázka č. 11 : Výchově svého dítěte:

- a) chcete věnovat více času**
- b) nevěnujete tolik času kolik byste chtěli**
- c) umíte přizpůsobit svůj volný čas**
- d) se dostatečně nevěnujete**

Graf č. 11: grafické znázornění otázky č. 11

Tabulka č. 13:zhodnocení otázky č. 11 (v%)

	počet	%
chcete věnovat více času	12	18
nevěnujete tolik času kolik byste chtěli	22	33
umíte přizpůsobit svůj volný čas	31	46
se dostatečně nevěnujete	2	3
celkem	67	100

Výchově dítěte umí přizpůsobit svůj čas 46% dotázaných, 33% nevěnuje výchově tolik času kolik by si přálo, 18% chce věnovat více času svým dětem a 3% rodičů přiznávají, že se svým dětem dostatečně nevěnují.

6.5 Interpretace výsledků

Na našem průzkumu se podílelo šedesát sedm rodičů dětí z mateřské školy. Z těchto rodičů vychovává 58 % dvě děti, 31 % rodičů má jedno dítě a 11 % rodičů uvádí, že má více než dvě děti.

V manželském vztahu žije 63 % oslovených, 25 % vychovává své dítě s přítelem nebo přítelkyní, 4 % rodičů uvádějí, že žijí sami. S rozvodem má naopak zkušenost 8 % rodičů.

Nadpoloviční většina tedy 52 % rodičů se při vyprovázení dětí do školky střídá, ve 40 % pak dítě vyprovází převážně pouze matka. Ve 3 % případech odvádí dítě pouze otec, 3 % dětí odvádí starší sourozenec a 2 % dětí doprovází do školy prarodiče.

Celá polovina oslovených má na své dítě dostatek času, 30 % má nedostatek času z důvodu pracovního vytížení, 10 % rodičů má na dítě málo času a zbývajících 10 % rodičů uvádí, že nemá na dítě dostatek času kvůli domácím pracím a jiným povinnostem.

Po příchodu z mateřské školy je 76 % rodičů doma spolu s dítětem, prarodiče se starají o děti v 16 %, 6 % dotázaných naopak využívá k hlídání služeb chůvy. Ve 2 % případech zůstávají děti po odchodu z mateřské školy u jiného příbuzného.

Se svým potomkem si někdy v průběhu dne hraje 56% rodičů, 39 % uvádí, že si hraje často, 3 % rodičů si naopak zřídka hrají a pouze 2 % dotázaných si se svým dítětem v průběhu dne nehraje.

Rodiče uvedli a to celkem v 64% případech, že si ve volných dnech a o víkendech hrají se svými dětmi, 36% dotázaných naopak uvádí, že si jejich děti hrají spíše samy.

Zaměstnaných rodičů na plný úvazek je 43%, 24% je zaměstnáno na částečný úvazek. Jako OSVČ podniká 13% rodičů, 12% je na mateřské dovolené. Nezaměstnaných je pouze 6%. Jeden z rodičů uvedl také, že je v invalidním důchodu.

Dětem čte denně 33% dotázaných, dvakrát týdně čte 24% rodičů, jednou týdně čte 22% oslovených a celých 21% respondentů uvádí, že čte dětem před spaním méně často.

Své děti vychovává v úplné rodině 76% rodičů, s přítelem pak vychovává své dítě 15% respondentů, v 6% případů vychovává své dítě pouze matka. Střídavou péčí pak uvedli celkem 3% dotázaných.

Svůj čas přizpůsobuje výchově dítěte 46% dotázaných, 33% nevěnuje výchově tolik času kolik by si přálo, 18% dotázaných by chtělo věnovat více času svým dětem, přičemž 3% oslovených rodičů přiznávají, že se svým dětem dostatečně nevěnují.

6.6 Dílčí závěry

Z průzkumu v mateřské škole vyplývá, že výrazně větší procento dětí vyrůstá v rodinách, ve kterých je souběžně s nimi vychováván jeden či více sourozenců. Sourozenci se při výchově významně ovlivňují, vzájemně se učí a to nejen znalostem a dovednostem, ale také toleranci, lásce a schopnosti se podělit či ustoupit ve vypjatých situacích např. při rozličném soupeření, které je pro jejich budoucí vývoj jistě podstatná výhoda. Jedna třetina dětí vyrůstá jako jedináčci. V některých životních situacích se může stát, že jsou tyto děti zaskočeny nebo přinejmenším překvapeny a protože nemají z dětství osvojené některé výše zmíněné dovednosti, mohou těžko nést přicházející změny.

Ve vztahu, který poskytuje dětem oba vzorce chování, tedy vzorec mužský a ženský, vyrůstají více než dvě třetiny dětí. Je třeba si uvědomit, že si děti oba vzorce chování a vzájemné jednání svých rodičů hluboce ukládají do svého podvědomí a toto je pak směřuje v budoucnu v jejich samotném hledání partnera pro život. Jen 4% rodičů uvádí, že se o děti stará samo bez svého partnera. Toto rozhodnutí vyžaduje jistě mnoho odvahy a zralých úvah, ovšem pro dítě je absence jednoho ze vzorců chování dosti zásadní a v budoucnu se může stát, že bude při hledání trvalého vztahu méně úspěšné nebo jej nebude vyhledávat vůbec.

Narození dítěte přináší celou řadu změn v zaběhlém chodu domácnosti a to i změn v oblasti ekonomické a proto je potěšující, že je více než 90% rodičů výdělečně aktivních. Jistě se můžeme domnívat, že je jedním z výrazných hnacích motorů pro zabezpečení rodiny právě odpovědnost, která přichází s příchodem nového člena rodiny. Jen 6% rodičů uvádí, že není nikde zaměstnáno.

Je potěšující, že má více než polovina rodičů dostatek času na své děti a více než polovina oslovených rodičů si s dítětem hraje. To je pro dítě velmi prospěšné a podnětné. Celých 76% rodičů tráví čas se svým dítětem po příchodu ze školky a necelá polovina rodičů přizpůsobuje svůj volný čas potřebám dítěte. Třetina dotázaných pak uvádí, že si s dítětem každý den čte a alespoň 24% rodičů čte dvakrát týdně, což je chvályhodné, neboť čtení má

blahodárný vliv na dětskou představivost, rozvoj slovní zásoby a fantazie. Naopak více než 20% rodičů svým dětem nečte ani jednou týdně a dokonce 3% rodičů uvádí, že se dětem nevěnují, je to alarmující a to i přesto, že se může v celkovém počtu jednat pouze o zanedbatelný počet. Ovšem pro dítě, které v takovém prostředí vyrůstá může nedostatek zájmu ze strany rodičů vést k celkovému zpomalení duševního a zejména pak emočního vývoje.

ZÁVĚR

Rodina v kontextu dnešní doby je naprosto odlišná a to proto, že jsou na ni kladeny velmi rozličné nároky než-li tomu bylo v minulosti. Je to dozajista způsobováno odlišným společenským prostředím, kterému je rodina nejenom vystavena, ale také na kterém se významně spolupodílí.

V dávných dobách byl rozvoj zemědělství, průmyslu a obchodu na naprosto jiné úrovni a také pilíře o které se opíral byly trochu jiné než-li je tomu dnes. Z toho plynou také rozličné a v mnohém odlišné nároky na řadu rozvinutých profesí. Tyto nároky mohou předem někoho diskriminovat, vylučovat, ale také mnohé lidi předurčovat k jejich zvládní.

Není se pak čemu divit, když si mnozí rodiče, vysnívají pro své ratolesti životní ideu a cestu, ovšem toto může často vést k celé řadě konfliktních situací a nepochopení z obou stran, ať už se jedná o stranu rodičů, kteří přece dobře vědí co je pro jejich dítě prospěšné a odmítají jeho vlastní sny a touhy po seberealizaci. Místo naslouchání mnohdy nuceně tlačí své děti k určitým metám a cílům, za čímž mohou stát i jejich nesplněné plány a vize.

Ze strany dětí pak může docházet ke vzdorovému chování a to i proto, že hledají svou vlastní cestu k seberealizaci a nenechávají se rodiči manipulovat. Toto projektování si vlastních snů do svých dětí je asi vzhledem k dějinnému vývoji dosti pochopitelné, ovšem o to více je třeba hledat spíše cesty ke kompromisům než být ve výchově neúprosnými a nesmlouvavými. Zklamání nebo pouhá neochota naslouchat dětem mohou vést k celé řadě situací, kdy i rodiče navzájem mezi sebou zažívají celou řadu konfliktů, v nichž se chtě nechtě uvolňuje množství a to převážně negativních emocí. Je pochopitelné, že se rodiče, obohaceni životními zkušenostmi, snaží své děti při výchově vést k dobré práci, která jim zaručí výdělky a tím v mnohém snadnější život, ovšem je nezbytné reálně hledět na své děti a snažit se rozpoznat i jejich přání, mezi těmito dvěma póly nacházet cestu k naplnění zejména pak jejich snů.

Rodinné prostředí umožňuje a zprostředkuje dítěti první styk s okolním světem. Prostřednictvím mnoha situací a trpělivým vysvětlováním ze strany rodičů jsou děti přirozeně, je-li vše v pořádku, seznamováni se vším potřebným

co v budoucnu povede ke snadnějšímu začleňování do společnosti. V rodinném prostředí dochází ke vzájemnému ovlivňování a výchově všech zúčastněných, tedy jak rodičů tak i dětí. Úplné rodinné prostředí je pro výchovu nezastupitelné a to právě pro jeho hodnotu, která pramení z nenahraditelných emočních, citových vazeb, jedinečných vztahů a přirozeného předávání obrazů chování. V minulosti se objevovaly snahy o zastoupení a nahrazení rodiny, ovšem výsledky ukázaly, že je stále rodina tou jedinou, přirozenou, nenahraditelnou a nezastupitelnou institucí. Děti, které vyrůstají mimo rodinu nebo v neúplných či nefungujících rodinách, nebo které jsou vychovávány třeba za pomoci kolektivních společenství mnohem častěji selhávají ve vztazích, přičemž se u nich mohou projevit rozličné patologie v chování. Výchovná funkce rodiny utváří a předává uznávaný žebříček hodnot, který usnadňuje orientaci a napomáhá v odhalování a stanovování si jistých zásad a mantinelů, které jsou v životě člověka důležité, neboť za jejich pomoci získávají mladí lidé tolik potřebné jistoty ve svém jednání a chování.

Jednou z neopomenutelných složek, které rodina jedinci poskytuje je emocionální složka. Sdílení společných zážitků, podílení se na úspěších a neúspěších jednotlivých členů, vyprávění si o předcích, plánování budoucnosti, utváření společných rituálů, sdílení důvěry, poskytování zázemí, pocit přijímání, lásky a bezpečí, to vše a mnohem více poskytuje rodinné uspořádání jedinci, který je jeho součástí. Sociální kontakt je pro fungování lidské společnosti mnohdy opomíjen a to právě v dnešní době, která přináší řadu technických vymožeností, které nás dokonale propojují, ale namísto, aby nás sblížovaly, nás paradoxně pozvolna oddělují právě od společných zkušeností a prožitků. Nemůžeme se tedy, v návaznosti na emoční úroveň mnoha lidí, divit, že se stále častěji objevují mnohem závažnější, „agresivnější“ formy zločinnosti. Dysfunkční rodina svou narušenou schopností nedokáže předávat právě onu potřebnou emoční složku a jednotlivci z ní vzešlí mnohdy nedokáží vycítit co je správné, nebo naopak rozpoznat co je špatné.

Také důležitost reprodukční složky rodiny je mnohdy odsouvána do pozadí. Vlivem, který se na tomto trendu spolupodílí je zejména rozvoj genetického inženýrství a samozřejmě také legislativy – zákonné normy o

adopci, pěstounské péči, registrovaném partnerství atp. V této souvislosti je potřeba zdůraznit, že ať už se bude vývoj ubírat jakýmkoli směrem, je pro nás reprodukční funkce rodiny tou nejpřirozenější a nejschůdnější racionální cestou, která by nikdy neměla být potlačena, neboť rozvoj antikoncepce odsunul nechtěná a náhodná těhotenství, čímž ovlivnil významnou měrou odpovědnost partnerů, kteří se teď musí společně shodnout, domluvit, porozumět si a vyjít si vstříc, ale samozřejmě jsou také svým rozhodnutím ovlivněni usměrnit svou pozornost a lásku jistým směrem a to právě k chtěnému nenarozenému plodu, který má tím pádem mnohem přirozenější, méně stresující a předem připravené výhodnější startovní pozice, tedy podnětné prostředí. S rozvojem antikoncepce a osvětou v oblasti sexuální výchovy jsou mladí lidé vedeni k větší odpovědnosti a mohou si tak svobodně vybrat a většinou se již početí nového jedince stává otázkou pozdějšího zralejšího věku ženy, za kterým stojí uvážlivé odpovědné chování.

Jedním z důvodů, který vedl k posunům porodnosti do pozdějšího věku, nežli tomu bylo třeba před rokem 1989 je dozajista změna také ekonomické situace. Doba nejistot v ekonomické oblasti vede mladé lidi spíše k uvažování o zabezpečení příjmu a k získání jistých ekonomických stabilit na jejichž základě je pak možné založit si rodinu. Toto uvažování je správné vzhledem k společenské situaci a přirozeně učí mladé lidi vyšší odpovědnosti a trpělivosti.

Politické i ekonomické změny provázejí lidstvo celá tisíciletí, ovšem s potěšením můžeme sledovat velikou přizpůsobivost rodinného uspořádání, neboť toto jde paralelně se změnami a přirozeně se těmito změnám přizpůsobuje, čímž prokazuje nesmírnou odolnost vůči vnějším vlivům. Dá se předpokládat, že je to právě rodinné seskupení tolik nenahraditelné ve výchově a reprodukci, které bude opět udávat jisté stabilní výchovné směry a také odolávat nepříznivým dobám v nastalém třetím tisíciletí.

Odpovědi z našeho průzkumu nás vedou k závěru, že jsou rodiče v rodinách, které vychovávají malé děti převážně odpovědní vůči svým partnerům a dětem. Jejich prioritou je postarat se o zázemí svých blízkých a i když je to vzhledem k vytížení velmi náročné, snaží se najít si dostatek času,

aby se dětem mohli věnovat a více je svou přítomností podněcovat, učit a rozvíjet. Ne vždy je to snadné nacházet trpělivost, ochotu a čas na svou rodinu v tak nelehké době, kdy mají někteří z rodičů časově náročná, ale i psychicky zatěžující zaměstnání nebo jsou třeba samoživitelé a právě proto si myslíme, že si za toto své nasazení jistě zaslouží naše uznání.

V otázce nezaměstnanosti byla naše hypotéza vyvrácena, protože jsme průzkumem ověřili, že je mezi našimi respondenty pouze 6% nezaměstnaných.

V minulosti by bylo nemyslitelné, kdyby se ženě narodilo nemanželské dítě, ovšem v dnešní době, což jsme v průzkumu ověřili, čímž byla hypotéza potvrzena, je naprosto běžným trendem a stává se to i sociální normou, vychovávat děti v nesezdaných manželstvích.

Cílem této práce bylo popsat vývoj rodinného prostředí v průběhu dějin, ale také vlivy, které se spolupodílí na správné rodinné výchově. Snažili jsme se vše podrobně popsat v teoretické části a za pomoci průzkumu v mateřské škole podložit naše domněnky praktickými závěry. Doufáme, že se nám náš záměr zdařil.

Závěrem bychom pak rádi popřáli všem rodičům mnoho trpělivosti na své děti a ochoty naslouchat.

SEZNAM LITERATURY

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha : Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.

DUNOVSKÝ, J., DYTRICH, Z., MATĚJČEK, Z. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha : Grada, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

DYTRICH, Z., MATĚJČEK, Z., SCHULLER, Z., PROKOPEC, M. *Rozvodová adaptace a možnosti jejího ovlivnění*. Praha : MPSV ČSR, 1987.

ELLIOTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha : Portál, 1994. ISBN 80-7178-419-2.

FENWICKOVÁ, E. *Velká kniha o matce a dítěti*. Bratislava : Perfekt, 2002. ISBN 80-8046-193-7.

GIDDENS, A. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, I. *Děti potřebují prarodiče*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-105-3.

HORSKÁ, P., KUČERA, M., MAUR, E., STLOUKAL, M. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha : Panorama, 1990. ISBN 80-7038-011-X.

HORSKÝ, J. *Rodina našich předků*. Praha : Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-195-6.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2001. ISBN 8-7178-535-0.

- JANOUŠEK, J. a kol. *Sociální psychologie. 2.svazek*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- KOENIG, L. J. *Chytrá výchova*. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-780-9.
- LANGMEIER, J., KŇOURKOVÁ, M. *Psychologie. Část 1, Úvod do obecné a sociální psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. Praha : Portál, 1997. ISBN 80-7178-152-5.
- LENEROVÁ, M. *Radostné dětství?* Praha : Litomyšl; Paseka, 2006. ISBN 80-7185-647-9.
- MATĚJČEK, Z., DYTRICH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha : Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, 1996. ISBN 80-7178-494-X.
- MATĚJČEK, Z. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha : Grada, 1997. ISBN 80-7169-587-4.
- MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Praha : Maxdorf, 2000. ISBN 80-85912-29-5.
- MATĚJČEK, Z. *Výbor z díla*. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1056-6.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Avicenum, 1993. ISBN 80-901424-7-8.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Léto v mateřské škole*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-245-9.

OPRAVILOVÁ, E., GEBHARTOVÁ, V. *Zima v mateřské škole*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-268-8.

OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika I. Smysl a proměny dětství*. Liberec, 2002. ISBN 80-7083-656-3.

OPRAVILOVÁ, E. *Předškolní pedagogika II. Hra (cesta k poznání předškolního dítěte)*. Liberec : TU v Liberci, 2004. ISBN 80-7083-786-1.

REINWALDOVÁ, E. *Rodičovství není pro každého*. Praha : Motto, 1994. ISBN 80-901338-4-3.

ROGGE, J.U. *Rodiče určují hranice*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-990-9.

SAGER, C. J. *Marriage Contracts and couple therapy. Hidden forces in intimate relationships*. New York, Bruner, Mazel, 1976.

SAUZÉDE, J. P. *Spokojené soužití v nové rodině*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-295-9.

SIROVÁTKA, T. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno : Fakulta sociálních studií, 2006. ISBN 80-7326-104-9.

SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie III : Sociálně psychologický výcvik*. Praha : Grada, 2001. ISBN 80-247-0180-4.

ŠULOVÁ, L. *Jak učit výchovu k manželství a rodičovství*. Praha : Grada, 1995. ISBN 80-7169-218-2.

VÝROST, J. *Aplikovaná sociální psychologie I : Člověk a sociální instituce*. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

VÝROST, J. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha : Grada, 2001. ISBN 80-247-0042-5.

Elektronické zdroje

Magazín o těhotenství, dětech a nejen o nich, [online]. 2004 [cit. 2012-01-18]. Dostupné na WWW: <<http://www.vasedeti.cz/rodina-a-vztahy/vztahy-v-rodine/rodina-2>>.

Psychologická diagnostika on-line, [online]. 2012 [cit. 2012-01-23]. Dostupné na WWW: <<http://www.psychometry.cz/informace/view/39>>.

Zákonné normy

Ústavní zákon č. 150 / 1948 Sb.

Zákon č. 265 / 1949 Sb. o právu rodinném

Zákon č. 94 / 1963 Sb. o rodině

Zákon č. 91 / 1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94 / 1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů

SEZNAM GRAFŮ A TABULEK

Graf č. 1: grafické znázornění výsledků otázky č. 1	65
Graf č. 2: grafické znázornění výsledků otázky č. 2	66
Graf č. 3: grafické znázornění výsledků otázky č. 3	67
Graf č. 4: grafické znázornění výsledků otázky č. 4	68
Graf č. 5: grafické znázornění výsledků otázky č. 5	69
Graf č. 6: grafické znázornění výsledků otázky č. 6	70
Graf č. 7: grafické znázornění výsledků otázky č. 7	71
Graf č. 8: grafické znázornění výsledků otázky č. 8	72
Graf č. 9: grafické znázornění výsledků otázky č. 9	73
Graf č. 10: grafické znázornění výsledků otázky č. 10	74
Graf č. 11: grafické znázornění výsledků otázky č. 11	75
Tabulka č. 1: počet oslovených rodičů	64
Tabulka č. 2: dělení dle věkové kategorie	64
Tabulka č. 3: zhodnocení otázky č. 1	65
Tabulka č. 4: zhodnocení otázky č. 2	66
Tabulka č. 5: zhodnocení otázky č. 3	67
Tabulka č. 6: zhodnocení otázky č. 4	68
Tabulka č. 7: zhodnocení otázky č. 5	69
Tabulka č. 8: zhodnocení otázky č. 6	70
Tabulka č. 9: zhodnocení otázky č. 7	71
Tabulka č. 10: zhodnocení otázky č. 8	72
Tabulka č. 11: zhodnocení otázky č. 9	73
Tabulka č. 12: zhodnocení otázky č. 10	74
Tabulka č. 13: zhodnocení otázky č. 11	75

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – dotazník	I
Příloha B – zákonné normy	III

PŘÍLOHA A

DOTAZNÍK PRO RODIČE: správnou odpověď zakroužkujte

1, Kolik máte dětí?

- a) jedno
- b) dvě
- c) více než dvě

2, Jste:

- a) vdaná / ženatý
- b) rozvedená / -ný
- c) s přítelem/ -kyní
- d) sám / -a

3, Kdo vodí dítě do MŠ?

- a) matka
- b) otec
- c) sourozenec
- d) prarodiče
- e) střídáme se

4, Při výchově svého dítěte máte pocit, že:

- a) na něj máte málo času
- b) na něj máte dostatek času
- c) na něj máte málo času kvůli své práci
- d) na něj máte málo času kvůli domácím pracím a jiným povinnostem

5, Po příchodu dítěte z MŠ:

- a) jsme spolu
- b) je u babičky, dědy
- c) je u jiného příbuzného (teta, strýc)
- d) jiná možnost (např. chůva, sousedka).....

6, Hrajete si s dítětem v průběhu dne?

- a) ano často
- b) ano někdy
- c) zřídka kdy
- d) ne

7, Pokud je s vámi dítě doma ve volných dnech, např. o víkendech:

- a) hraje si spíše samo
- b) hrajete si s dítětem

8, Jste v pracovním poměru:

- a) mateřská dovolená
- b) plný úvazek
- c) osvč
- d) částečný úvazek
- e) jsem nezaměstnaná / -ný
- f) jiná možnost

9, Čtete svým dětem před spaním?

- a) denně
- b) dvakrát týdně
- c) jednou týdně
- d) méně často

10, Svě dítě (děti) vychováváte v rodině:

- a) úplné (matka + otec + dítě)
- b) neúplné (pouze matka + dítě)
- c) neúplné (pouze otec + dítě)
- d) matka + přítel + dítě
- e) otec + přítelkyně + dítě
- f) ve střídavé péči

11, Výchově svého dítěte:

- a) chcete věnovat více času
- b) nevěnujete tolik času kolik byste chtěli
- c) umíte přizpůsobit svůj volný čas
- d) se dostatečně nevěnujete

PŘÍLOHA B – Zákonné normy

Listina základních práv a svobod

odst.4

Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů, děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

odst.5

Rodiče, kteří pečují o dítě, mají právo na pomoc státu.

Úmluva o právech dítěte

Čl. 3 odst.1

Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejným nebo soukromým zařízením sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.

odst.2

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.

Zákon o rodině po novele č. 91/ 1998

zákon o rodině § 26 odst. 1

Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

zákon o rodině § 26 odst. 2

Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popř. střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.

zákon o rodině § 26 odst. 4

Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče, včetně bytových poměrů.

zákon o rodině § 26 odst. 5

Soud vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.

zákona o rodině § 31 odst. 1

Rodičovská odpovědnost náleží oběma rodičům. Rodičovskou odpovědností se myslí souhrn práv a povinností rodičů, zahrnující zejména péči o zdraví dítěte a jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

zákon o rodině § 31 odst. 3

Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení v němž se o takových záležitostech rozhoduje.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora:	Bc. Kamila Tišáková
Obor:	Speciální pedagogika
Forma studia:	kombinovaná
Název práce:	Výchova v rodině, znaky a funkce současné rodiny
Rok:	2012
Počet stran bez příloh:	89
Celkový počet stran příloh:	5
Počet titulů literatury:	35
Počet internetových zdrojů:	2
Počet zákonných norem:	4
Vedoucí práce:	Paed Dr. Jarmila Klugerová, Ph.D.